THE LEGENDS JOURNAL OF EUROPEAN HISTORY STUDIES(LJEHS)

Issue / Sayı: 2 Year / Yıl: 2021

Article Type / Makale Türü: Çeviri Makalesi / Translation Article

Doi: <http://dx.doi.org/10.29228/legends.51818>

Submitted / Geliş Tarihi: 18/06/2021

Accepted / Kabul tarihi: 12/09/2021

Reference / Atıf Bilgisi: Abdurrahmanoğlu, Asiye ve Şafak Efe “Haçlı Devletlerinde Kadın: Kudüs Kraliçeleri (1100-1190)”, *The Legends Journal of European History Studies*, S. 2, 2021, ss.141-165.

HAÇLI DEVLETLERİNDE KADIN: KUDÜS KRALİÇELERİ (1100-1190)*

Bernard Hamilton*

Çevirmen: Asiye ABDURRAHMANOĞLU**

Şafak EFE***

WOMEN IN THE CRUSADER STATES: THE QUEENS OF JERUSALEM (1100-1190)

Giriş

Haçlı Devletleri tarihinde kadınlar savaş meydanı dışında tutulduklarından üstü kapalı şekilde çok önemli bir rol oynadılar. Frank Doğu, bazı büyük askeri seferlerle özgürleşeli^{12*} hemen hemen 1 yıl olduğundan, tarihçilerin ilgisinin krallığın savunmasından sorumlu erkeklere odaklı olması oldukça doğaldır. Yine de savaştaki herhangi bir toplumda, erkekler aktif bir şekilde hizmet ederken, iktidarın kadınlara devredilmek zorunda olacağı düşünülebilir ve Haçlı Devletleri de bu genel kuralın dışında değildir. Üstelik Frank yerleşimciler arasında doğan kız çocuklarının erkek çocuklara kıyasla hayatta kalma oranı daha yüksek olduğu için,

*Bu çalışma Bernard Hamilton'ın 1978 yılında *Studies in Church History Subsidia* isimli derginin 1. Sayısında “Women in the Crusader States: The Queens of Jerusalem (1100-1190)” ismiyle, 143-174. sayfalar arasında yayımlanan makalesinin birebir çevirisi niteliğindedir. . DOI:10.1017/S0143045900000375. Gerekli izinler alınarak çevrilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, aasiye002@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-1021-944X

*** Tarih Uzmanı, sfkefe@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-0709-72X.

^{12*}Buradaki “Doğu’nun Özgürleşmesi” ifadesi yazarın bağlı bulunduğu tarihi yaklaşım, kültürel etki ve yaşadığı coğrafyanın Haçlı Seferleri düşüncesine bakışı ile doğru orantılıdır. Yazar Batılı tarih görüşüne uygun şekilde “Kutsal Toprakları Kurtarmak” sloganının bir tezahürü olarak “Doğu” olarak kastettiği ve üç semavi dinin kutsal gördüğü Kudüs ve çevresinin Müslümanlardan alınışını bir özgürleştirme, kurtarma olarak görmektedir.(Ç.N.)

kadınlar genellikle babalarının fieflerini miras alarak ve bunları çoğunlukla batıdan gelen eşlerine intikal ettirerek Outremer toplumunun devamını sağlamışlardır.

Kudüs kraliçeleri Doğu’da bulunan Frank kadınları arasında haklarında en fazla belgeye sahip olanlarıdır ve bunlar o coğrafyada kadının rolü ile ilgili herhangi bir çalışma için açık bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Kadınların pek çoğu ile ilgili bilgiler kaynaklarda bol miktarda mevcuttur. Sadece Haçlı kronikleri ve belgeleri değil ayrıca da Batı, Bizans, Süryani ve Ermeni kaynaklarında da konuyla alakalı bilgiler bulunmaktadır. Arap kaynakları kadınlardan nadiren bahsetmektedir. Açıkçası Müslüman dünyası, Batılı kadınların sahip olduğu toplumsal özgürlük derecesine şok olmaktaydılar³ ve siyasi güce sahip olan kadınlar kadar, birinci jenerasyonun kadınlarına, kadın düşmanlığı yapanlara onları dikkate almayarak da tepkilidirler. Bildiğim kadarıyla Mayer’in Melisende hakkında yazdığı makalesi haricinde 12. Yüzyıl Kudüs kraliçeleri ile ilgili, dikkate değer herhangi detaylı bir çalışma bulunmamaktadır⁴. Öz olması sebebiyle burada krallığın ilk dönem kraliçeleri ele alınacaktır.

İlk Frank idareci Godefroi de Bouillon bekârdı ve kardeşinin zamanına kadar devlette kadınlar merkezi bir konuma sahip değillerdi ve Urfa Kontu Baudouin 1100 yılında onun yerine geçti. Baudouin’in eşi Godvera, ona Haçlı Seferinde eşlik etti ama Ekim 1197’de öldü⁵. Çok kısa bir zaman sonra Baudouin, Constantine Ruppenion’un kardeşi Ermeni Prens Thoros’un kızı ile evlendi. Paoli, onu Arda olarak adlandırmaktadır ve hiçbir kaynak bize bu bilgiyi vermemesine rağmen bu ismi kullanmak uygundur⁶. Arda tek çocuk olduğundan potansiyel olarak tek varisti⁷ ve kendisine 60.000 *bezants* çeyiz verilmişti. Yoksul eşi, topraklarını savunmak için ordusunu güçlendirmeye aşırı derecede ihtiyaç duymaktaydı. Baudouin ayrıca kayınpederinin tavsiyelerinden ve müttefikliğinden de faydalanmaktaydı⁸.

1100 yılında Baudouin Kudüs’e çağırıldığında kendisi tehlikeli bir kara yolundan seyahat etmişti ama eşi ve diğer kadınlar kendilerini güneye götürecek bir gemi için Antakya’da beklediler⁹. Muhtemelen o kış (1100) kraliçe seyahate çıkamadı; sahil şehirlerinin çoğu hala Müslümanların kontrolünde olduğu için o, güçlü bir deniz korumasına ihtiyaç duymaktaydı. Baudouin Noel günü taçlandığında Arda’nın Beytüllehem’de olması mümkün görünmüyor. Arda muhtemelen Lazkiye’de¹⁰ kışlayan bir Ceneviz filosu eşliğinde 1101 civarında Yafa’ya

³The *Autobiography of Ousâma* (1095-1188), trans. G. R. Potter, George Routledge Pub., London 1929, s.177.

⁴ Hans Eberhard Mayer, “Studies in the History of Queen Melisende of Jerusalem”, *Dumbarton Oaks Papers* (DOP), Vol. 26, 1972, s.93-183.

⁵Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanæ Ecclesiæ*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, Vol. IV, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres Paris 1879, s.358; Heinrich Hagenmeyer, *Chronologie de la première Croisade (1094-1100)*, Ernest Leroux, Éditeur, 28, Rue Bonaparte, V1 E, Paris 1902, s. 101-102; Krş; Orderic Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, ed. Auguste Le Prévost, Leopold Delisle, 5 Vols, Société de l’Histoire de France, Paris 1838-1855, Vol. 2, s.404.

⁶ Charles du Fresne Du Cange, *Les Familles d’Outremer*, ed. E. G. Rey, Imprimerie Imperiale, Paris 1869, s.11.

⁷ W. H. Rüdt-Collenberg, *The Rupenides, Hethumides and Lusignans. The Structure the Armeno-Cilician Dynasties*, Calouste Gulbenkian Foundation Armenian Library, Paris 1963, s.50, 1. Tablo ve 7. Satır;

⁸Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanæ Ecclesiæ*, s.361’de evliliği Mart 1098’te yani Baldwin Edessa’ya ulaşmadan önce gerçekleştiğini söyler; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, Vol. I, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1866, s. 402’de O’nun Edessa(Urfa)’ya geldikten sonra evliliğin gerçekleştiğini söyler.

⁹ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 407; Guibertus Nogent, *Gesta Dei per Francos*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, Vol. IV, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1879, s. 259.

¹⁰ Fulcheri Carnotensis (Fulcher of Chartres), *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, ed Heinrich Hagenmeyer Hagenmeyer, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg 1913, ss. 393-394.

ulaştı. Eylül 1101'de Remle Savaşı devam ederken Arda hala Yafa'daydı ve kocasının öldürüldüğüne dair yalan haberler garnizona ulaştığı zaman o, sorumluluğu üzerine aldı ve Tancred'ten yardım istemek için deniz yoluyla Antakya'ya bir haber gönderdi¹¹.

Arda ile ilgili Baudouin onu boşayana dek, fazla bir şey bilinmiyor. Willermus Tyrensis bu olayın 1105 öncesinde meydana geldiğini ifade etmektedir fakat çağdaş bir kaynak olan Guibertus Novigenti olayın kesinlikle Arda'nın krallığa gelişinden hemen sonra olduğunu belirtmektedir. O, olayı romantize ederek anlatmaktadır: Güney yolculuğu¹² esnasında eşi korsanlar tarafından tecavüze uğradığı için kral eşinden ayrılmıştır. Willermus Tyrensis daha ihtiyatlıdır: Bazı insanlar kraliçenin sadakatsiz olduğuna inanmaktadırlar fakat bazıları da kralın daha avantajlı bir evlilik yapmak istediğini söylemektedirler. Fulcherius Carnotensis, Baudouin'ın vaizi olduğu için bu konu hakkında güvenilir kabul edilebilecek bir pozisyonadadır ama o tamamen sessizdir. Bu kraliçenin sadakatsizliği hakkındaki söylentilerin gerçek olmadığını göstermektedir çünkü eğer o şekilde olmuş olsaydı, kralın eşinden boşanması büyük bir sempati ile karşılanırdı. Fulcherus'un sessizliği kralın davranışını kritize ettiği anlamına gelmektedir ve koşullara bağlı durumlar, Baudouin'in davranışının ahlaki olmaktan ziyade politik olduğunu desteklemektedir. Bir Rupen prensesi ile evlilik Baudouin'a Urfa kontu iken siyasi avantaj sağladı ama Kudüs kralı iken bu evlilik değersizdi. Gelinin babası çeyizin sadece bir kısmını vermişti¹³ ve evleneli birkaç yıl olmasına rağmen kraliçe hala çocuksuzdu¹⁴. Tüm bu faktörler Baudouin'in ana amacının kendisine bir vâris doğuracak zengin bir eşle evlenmek olduğunu göstermektedir. Evlilik iptal edilmedi. Willermus Tyrensis ayrılık olayının 'gerekli hukuki süreç olmadan gerçekleştiğini' ve kraliçenin rahibe başörtüsü giyerek Kudüs'teki Saint Anne'ye kapanmaya zorlandığını ifade etmektedir¹⁵. Arda birkaç yıl boyunca rahibe olarak yaşadı ve daha sonra bağış toplamak amacıyla Konstantinopolis'teki akrabalarının yanına gitmek için izin istedi. Sonrasında Arda, orada dini alışkanlıklarını terk etti ve Willermus Tyrensis'e göre gayri ahlaki şekilde yaşamaya başladı¹⁶. Kral daha sonraları açık şekilde onun geri dönmesine gönüllü olduğundan bu durum şüpheli olabilir.

Arda'nın yerine uygun zenginlikte alternatif bir aday hemencecik bulunamadı ve Kudüs birkaç yıl boyunca kraliçesiz kaldı. Daha sonra Patrik Arnulf, kralı en fazla otuzlarında¹⁷ olan Sicilya Kontesi Adelia'nın evlilik söylentilerini* araştırmaya ikna etti. Adelia, 1101'de eşi I. Roger öldüğü zamandan oğlu II. Roger 1112'de reşit olana kadar Sicilya'nın nâibesiydi¹⁸. Haçlı Devletlerine en yakın batılı güç olan ve güçlü bir donanması bulunan Sicilya ile ittifak Baudouin'e çok çekici geldi çünkü onun fakir krallığının kontesin zenginliğine çok fazla ihtiyacı vardı. Bu sebeple Baudouin elçilerine Sicilya sarayının istediği tüm şartların kabul

¹¹Fulcherius Carnotensis, *Historia Iherosolymitana Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, Vol. III, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1879, s.421.

¹² Guibertus Nogent, *Gesta Dei per Francos*, s. 259.

¹³ Söz verilen 60.000 bezantstan 7.000'i verilmişti. Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, s. 361.

¹⁴ Orderic Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, s. 570.

¹⁵ Arda Ermeni bir Hristiyan olduğundan ve orası sonradan Latin manastırı olduğu için kastedilen doğulu bir dini topluluk olabilir. Bernard Hamilton, "Rebuilding Zion: The Holy Places of Jérusalem in the twelfth century", *Studies in Church History*, Vol.14, 1977, s.111.

¹⁶ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.451-452.

¹⁷ Muhtemelen 1074'te doğan Adelia, I. Roger ile 1089'da evlendiğinde oldukça gençti. 1113'te yapılan evlilik anlaşması, onun çocuk doğurma yaşının üzerinde sayılmadığını gösteriyor. Adelia'nın Baldwin ile evlendiğinde kırışmış yaşlı bir cadı olduğunu söyleyen Orderic Vitalis'in ifadelerini dikkate almak için bir neden görünmemektedir. Orderic Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, s. 36.

¹⁸ Onun naibeliğinin önemi için bkz; John Julius Norwich, *The Normans in the South 1016-1130*, Harlow:Longman Pub., London 1967, s. 280-289.

edilmesi talimatını verdi: bunlar çok ağırdı, hem bu evlilikten bir çocuk olursa krallığın vârisinin onun olması hem de eğer ki bu birliktelikten bir çocuk olmazsa Sicilya Kralı II. Roger'ın Baudouin'ın vârisi olması gerekmektedir. Kontes Ağustos 1113'te büyük bir çeyiz¹⁹ ile ve ayrıca da Albertus Aquensis'e göre maiyetinde bin atlı ve bir bölük sarazen²⁰ okçu ile Akka'ya ulaştı. Adelia'nın gemisinin çok görkemli olup olmadığı, Albertus olayları çok abarttığından ve kulaktan dolma bilgilerle yazdığından, bir varsayım meselesidir²¹.

Kontesin parası başlangıçta devletin finansal problemlerini hafifletti. Fakat Adelia kralın ihtiyacı olan varisi doğurmak konusunda başarısız oldu²². Kontes muhtemelen çocuk doğuracak yaşı geçmiş olduğundan, Sicilya kontunun vâris olacağı umut ediliyordu ve Kudüs baronlarının bazısı bunu görme noktasında isteksizlerdi. Onlar Patrik üzerinden evlilik sözleşmesine dolaylı olarak saldırdılar. Arnulf çok savunmasız kaldı: o resmi görevleri satma (simony) ve nikâhsız birliktelik ile suçlanıyordu ve ayrıca kralın ilk eşi hâlâ Konstantinopolis'de hayatta iken Baudouin ve Adelia arasındaki evliliği onayladığı içinde kınanıyordu. Konu nihayetinde Roma'ya intikâl etti; rakipleri muhtemelen düzgün hesap yapmışlardı çünkü Arnulf bu ihtilafın arkasındaki asıl neden olan Sicilya ile yapılan evlilikteki bağlantısı hariç, kendisine yapılan tüm suçlamaları açıklayabilirdi. Temmuz 1116'da II. Pascal Baudouin ve Adelia'nın²³ kesin bir şekilde boşanmaları şartıyla onu yeniden Patrik²⁴ olarak atadı. Bu iş kolaylıkla yapıldı çünkü aynı yılın kışında Baudouin feci şekilde hastalandı ve din adamları tarafından iki eşli bir evliliğe devam ettiği hususunda ikna edildi. Bu sebeple Baudouin Adelia'dan ayrılacağına yemin etti, Arda geri çağırıldı. Görünen o ki bu karar alınırken dini inançlara göre hareket edildi çünkü uzun zamandır uzakta olan eşle yeniden barışmak herhangi bir şey kazandırmayacaktı²⁵.

1117 Paskalya öncesi perhizinde kraliyet sarayında hayat gergin olmuş olmalı. Kraliçe kendisine yapılan muameleye aşırı derecede öfkeliydi ve daha da kötüsü Akkâ'da bir Kilise sinodunda²⁶ evliliği iptal edilerek aşağılanmaya da katlanmak zorunda kalmıştı. Adelia hem eşini hem de kraliyetteki statüsünü kaybetmiş üstelik çeyizini ve harcadığı paralarını da kurtaramamıştı. 1117'deki St. Mark Günü'nde o son kez Sicilya'ya yelken açtı²⁷ ve eğer seyahatini sağ salim tamamlarsa St. Anne ve Kutsal Bakire adına kiliseler yapmaya ant içti. Adelia andını yerine getirdi fakat Sicilya'daki huzurun tadını uzun süre çıkaramadı²⁸ çünkü 18 Nisan 1118'de öldü²⁹. Ona yapılan kötü muamele sadece insanlık dışı bir hareket değil ayrıca siyasal olarak da düşüncesizce bir eylemdi. Oğlu annesine yapılan hakareti asla unutmadı ve

¹⁹ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 487-489; Fulcheri Carnotensis (Fulcher of Chartres), *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, s.575-577'de Kontes'in gelişi ile bilgi var ama çeyiziyle ilgili bilgi vermemektedir.

²⁰ Dönemin Batılılarının Müslümanları ifade etmek için kullandıkları kelime(Ç.N.).

²¹ Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, s.696-697.

²² Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 489.

²³ Fulcheris Carnotensis (Fulcher of Chartres), *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, s.591; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 499; Papa II. Pascal'ın 19 Temmuz 1116'daki mektubu için bkz; Eugene de Rozière, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France*, A L'imprimerie Nationale, Paris 1849, s.11-13.

²⁴ Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, s.704.

²⁵ Fulcheris Carnotensis (Fulcher of Chartres), *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, s.601; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 506.

²⁶ Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, s.704.

²⁷ Fulcheris Carnotensis (Fulcher of Chartres), *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, s.602.

²⁸ Henri François Delaborde, "Chartes de la Terre Sainte provenant de l'abbaye de Josaphat", *Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome*, S. 20, Paris 1880, s. 38-40.

²⁹ Fulcheri Carnotensis (Fulcher of Chartres), *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, s.608 ve 14. Not.

evlilik sözleşmesi gereğince de veraset hakkını³⁰ hiçe saydı. Yaklaşık elli yıl sonra yazan Willermus Tyrensis, batılı krallardan olan Sicilya idarecilerinin Kudüs'e asla yardım etmediklerinden sızlanmaktadır³¹.

Kraliçe Arda, Adelia gittikten sonra eşine geri dönmedi ve 1118 yılında Baudouin öldüğünde Kudüs kraliçesizdi. Onun yerine hac ziyareti için gelen ve şans eseri selefinin cenazesi esnasında oraya ulaşan kuzeni Urfa Kontu II. Baudouin geçti³². II. Baudouin muhtemelen 1100 yılında, Urfa Kontu olduktan sonra Ermeni bir kadınla evlenmişti. Malatyalı Gabriel'in kızı Morphia bir Ermeni olmasına rağmen Ortodoks mezhebiniydi. Hiç şüphesiz eşi büyük bir çeyiz getirdiğinden Baudouin için Gabriel ile ittifak en başlarda değerliydi³³. Kuzenin aksine Baudouin evliliğinde mutluydu; ayrıca bu durum Morphia içinde geçerliydi. Herhangi bir ortaçağ idarecisinin eşinin yerine getirmesi gereken iki temel gereksinimi yerine getirmekte Morphia başarısız olmuştu. Onun babasının Prinkepsliği evlilikten çok kısa bir süre sonra Türkler tarafından fethedilmişti ve bu evlilik artık eşinin politik avantajını artıramayacaktı ve Morphia erkek bir vâris doğurmak konusunda da başarısız olmuştu. Baudouin kral olduğunda çiftin Melisende, Alice ve Hodierna adında üç kızı vardı ve daha sonra dördüncü kız Yveta doğmuştu³⁴. Urfalı Mateos Baudouin'in eşine sadık biri³⁵ olduğundan ve bu doğumdan dolayı Morphia da Kudüs'e seyahat edebilsin ve onunla taçlanabilsin diye Baudouin'in taç töreninin 1119 Noel'ine kadar, yaklaşık on sekiz ay gecikmiş olduğu gerçeğinden bahsetmektedir³⁶.

Belki de Morphia'nın büyüdüğü Doğulu çevrenin bir sonucu olarak kraliçe, krallığın resmi işlerinde herhangi bir rol almadı. Onun adı, Baudouin'in herhangi bir icraatında onunla birlikte hiç geçmemektedir. Yine de o, gerektiğinde siyasi mevzularda inisiyatif alabilmekteydi. 1123 yılında Kral, Nûrûddeve Belek tarafından ele geçirildiğinde iddiaya göre Morphia Türk gibi kamufle olup, kralın tutulduğu Harput garnizonuna gizlice sızlamaları için Ermenileri görevlendirmişti³⁷. O, 1124 yılında Baudouin'in serbest bırakılmasına giden görüşmelerde kesinlikle merkezi bir rol oynadı. Kuzey Suriye'ye doğru seyahat etti ve kralın fidyesine teminat olarak en küçük kızı Yveta'yı rehin bıraktı³⁸. Garip bir şekilde Morfia'nın ölüm tarihi sadece gün -1 Ocak- olarak bilinmektedir,³⁹ ancak 1129 yılından önce ölmüş olabilir. O, Kudüs'teki Josephat Layd kilisesinin türbesine defnedildi⁴⁰.

³⁰ Yazar burada daha önce Kral Baudouin ile Sicilya Kontesi Adelia arasında yapılan evlilik sözleşmesinde yer alan “Bu evlilikten bir çocuk olursa Krallığın vârisinin onun olması hem de ayrıca, eğer ki bu birliktelikten bir çocuk olmazsa Sicilya Kralı II. Roger'in Baudouin'in vârisi olması gerekmektedir.” durumunu annesine yapılan kötülükten sonra II. Roger tarafından yok sayıldığını vurgulamaktadır.(Ç.N.)

³¹ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 506.

Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 512-513; Fulcheri Carnotensis (Fulcher of Chartres), *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, s.616.

³³ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.437'de bu evliliği Joscelin de Courtenay'ın 1101 Haçlı Seferi ile Doğu'ya gelmeden önce olduğunu söyler.

³⁴ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 517.

³⁵ Matthew of Edessa, *Extraits de la Chronique de Matthieu d'Edesse*, Recueil des Historiens des Croisades., Documents Arméniens, Vol. I, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1869, s.119.

³⁶ Fulcheri Carnotensis (Fulcher of Chartres), *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, s.635.

³⁷ Ermeni casusları kralın kaçışında kesinlikle rol oynamışlardır. Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.538-539; Morphia'nın katıldığı Orderic tarafından aktarılır; Orderic Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, s. 250-251.

³⁸ Matthew of Edessa, *Extraits de la Chronique de Matthieu d'Edesse*, s.139.

³⁹ Kraliçe Melisende'in Mezmur'unun takvimine girişi ile ilgili olarak bkz; Hugo Buchtal, *Miniature Painting in the Latin Kingdom of Jerusalem with liturgical and paleographic chapters by Francis Wormald*, Oxford University Press, New York 1957, s. 124-126.

⁴⁰ Charles Kohler, “Chartes de l'abbaye de Notre-Dame de la Vallée de Josaphat en Terre Sainte (1108-1291) Analyse et extraits”, *Revue de l'Orient Latin*, Vol.7, Paris 1899, s.128, Bu, Melisende'nin 1129 Haziran'ındaki evliliğinden önce çizildi. Karşılaştırma için bkz; Eugene de Rozière, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de*

Ne Morphia ne de I. Baudouin'ın eşleri krallık yönetiminin halk işlerinde herhangi bir rol almadılar fakat II. Baudouin erkek çocuğu olmadığı için en büyük kızı Melisende'i kendi vârisi olarak seçti. Baudouin'ın iktidarının sonlarına doğru Melisende Kralın Kutsal Mezar Kilisesine yaptığı bir bağışa tanıklık etti ve statü olarak tüm din adamlarının da üzerinde bulunmaktaydı⁴¹. Yaklaşık aynı döneme ait bir diğer dokümanda ise Melisende kendisini *filia regis et regni Jerosilimitani haeres* olarak tanımlamaktadır⁴². Melisende deneyimli bir idareci olan Anjou Kontu V. Foulque ile evlendi ve Fransa Kralı VI. Louis tarafından kendisine eş olarak seçilen kont yetişkin oğulları olan bir duldu. Düğün 1129 whitsuntide⁴³ gününde sarayda yapıldı. Mayer II. Baudouin'ın Foulque'a aslında tek başına bir iktidar vaat ettiğini, Melisende'nin ise sadece kraliçe-eş olacağını ama Baudouin'ın kendisinin ölümünden sonra Foulque'un Melisende'yi boşayıp, ilk evliliğinden olan oğullarından birini vâris olarak atayacağından korktuğu için ölüm döşeginde iken anlaşma şartlarını değiştirip Melisende ile çocuk Baudouin'ı Foulque'la eş varis olarak belirlediğini iddia etmektedir. Tanığımız Willermus Tyrensis, evlilik anlaşmasının hükümlerini verdiği için bu iddia ikna edici değildir ve kralın ölüm döşegindeki istekleri ile bağdaşmamaktadır. Evlilik anlaşması göz önünde tutulduğunda, Baudouin'ın Melisende'yi iktidarın dışında tutmak istemesini destekleyecek hiçbir şey yoktur. Veraset meselesinde Baudouin'ın niyetinin en önemli göstergesi. 1130-31 yıllarında kendisi tarafından Kutsal Mezar Kilisesi'ne yapılan bir bağıştır. Burada kendisi ile birlikte Foulque ve Melisende'yi de zikretmektedir ve bu Baudouin'ın onlara evliliklerinden itibaren müşterek-idareci olarak davrandığı anlamına gelmektedir⁴⁴. 1130 yılında Melisende geleceğin III. Baudouin'ını doğurdu ve böylece veraset kralın 21 Ağustos 1131'teki ölümünden önce garantiye alınmış oldu. Haçlı Devletlerinde önemli bir festival olan, Kutsal Haç Günü, 14 Eylül'de Melisende ve Foulque Kutsal Mezar Kilisesi'nde taçlandılar⁴⁵.

Babasının ölümünden sonra Melisende, evvelce ele geçirdiği iktidardan faydalanmadı: Melisende Foulque'un iktidarının ilk beş yılında herhangi bir kamu işinde Foulque ile beraber zikredilmedi. Mayer'in ikna edici bir şekilde 1134'te olduğunu iddia ettiği Yafa Kontu II. Hugue de Puiset'in isyanı, bu periyotta meydana geldi. Bu meşhur olayın (cause celebre) aslı sadece Willermus Tyrensis vasıtasıyla bilinmektedir. Kral, kraliçe ile ilişkisi olduğunu düşündüğü için Hugue'den ciddi şekilde nefret etmekteydi. Kısa bir zaman sonra Hugue'ün üvey oğlu onu mahkeme önünde hainlik ile suçladı ve Hugue Yafa'ya inzivaya çekildi; Askalanlı Müslümanlarla ittifak yaptı ve kendisine karşı gönderilen kraliyet ordusuna meydan okudu. Barış, kraldan hafif hükümler elde eden patrik vasıtasıyla sağlandı: Asiler üç yıl boyunca sürgünde kalıp bu sürenin sonunda geri dönebilecekler ve iktidarlarını yeniden alabileceklerdi. Fakat Hugue ayrılmadan evvel, kendisine başarısız bir suikast girişimi yapıldı. Asla ispat edilemese de genel olarak kralın yaptırdığına inanılıyordu. Hugue daha sonra Apullia'ya gitti, anlaşmanın şartı olan süre dolmadan önce orada öldü. Fakat kraliçe Hugue'e

Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France, s. 85-86'da II. Baudouin'ın Morphia'nın ruhunun affedilmesi için Akka Limanındaki bazı hacıların gümrük vergilerini ödediği aktarılmıştır.

⁴¹ Eugene de Rozière, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France*, s.81-83. Bu 1128 tarihli dördüncü tarih girişi, kesinlikle yanlış yazılmış. Patrik Stephen bu vesileyle hazır bulunduğu ve göreve yalnızca 1128'de geldiği için, yeni yıl hesaplamasının 25 Mart'ta başladığı ve modern tarzdaki belgenin 1129 Mart tarihli olması gerektiği anlaşıyor.

⁴² Charles Kohler, "Chartes de l'abbaye de Notre-Dame de la Vallée de Josaphat en Terre Sainte (1108-1291) Analyse et extraits", s.128.

⁴³Paskalyadan sonraki yedinci pazar

⁴⁴Eugene de Rozière, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France*, s.80-81. Evlilik anlaşması için bkz; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.594: Ölen Kralın istekleri için bkz; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.601-602; Bkz; Hans Eberhard Mayer, "Studies in the History of Queen Melisende of Jerusalem", s.99-102.

⁴⁵ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 608-609.

yapılan muameleye ve kendi onuruna edilen hakarete aşırı şekilde kinlenmişti. Bunun bir sonucu olarak da kralın destekçileri, yaşamlarını korku içinde sürdürdüler hatta kral bile Kraliçenin maiyeti arasında kendini güvende hissetmemektedir. Sonuç olarak Foulque ve Melisende arasında barış sağlandı ve Willermus Tyrensis kralın eşinin bilgisi olmaksızın, önemsiz konularda bile inisiyatif almaya yeltenmediği sonucuna varmaktadır⁴⁶.

Mayer, bu hikâyedeki aşk faktörünü hesaba katmakta kuşkusuz haklıdır. Eğer ki Foulque mağdur bir eş olsaydı, kilisenin başını çektiği kamuoyunun güçlü bir bölümü ondan taraf olurdu ama kraliyet veraseti ile ilgili duyulan tasadan dolayı ondan değil kraliçeden yana oldular. Mayer doğru olarak Kralın destekçileri arasındaki anlaşmazlığı bir kavga olarak görür ve bunlar, kraliçeye II. Baudouin'ın kızı olduğu için sadakatlerini sürdürmektedirler. Melisende'nin ikinci dereceden kuzeni ve kraliyet ailesine kan bağı olan tek büyük asil Hugue de Puiset kraliçenin partisinin en tabii lideriydi⁴⁷. Asiller arasında bariz şekilde büyük bir dargınlık vardı ve kilise hemen hemen kraliçenin tarafında bulunuyordu. Ben Foulque'un evlilik sözleşmesi şartlarını yerine getirmeye çalıştığına ve yaşlı kralın ölürken kendi isteklerini bir kenara koyduğuna dair Mayer'in iddialarını ikna edici bulmuyorum çünkü yapılan iki anlaşmanın farklı olmadığını düşünmekteyim. Fakat doğru olan yorum hangisidir? Netice aynıdır: Foulque Melisende'yi yönetimden dışlamıştır⁴⁸. Bu sadece basit bir protokol meselesi değil ayrıca da bir iktidar meselesidir. Kraliçe devlet işlerinde etkin bir güce sahip olmasaydı, destekçilerine atamalar ve toprak bağışlarıyla karşılık veremezdi. Hugue'un isyanı başarısız oldu çünkü o, sarazenlerle ittifak kurmak gibi taktiksel bir hata yaptı ama bu noktada Melisende ilk defa önemli bir iktidar girişimi gösterdi. O, kendi destekçilerini, özellikle de din adamlarını topladı, asi kont için hafif hükümler taşıyan bir anlaşma elde etti. Evlilik anlaşması ihlal edilmeye kalkışıldığında hayat kral için öylesine sıkıcıydı ki mecbur bırakılan kral, Melisende ile müşterek yönetimi kabul etti.

Foulque ve Melisende'nin barışması 1136 öncesinde, küçük oğulları Amaury doğmadan oldu⁴⁹. Bundan sonra kraliçe, Kudüs Krallığı ile alakalı resmi belgelerde devamlı olarak eşi ile birlikte zikredilmeye başlandı⁵⁰. 1138'li yıllarda Melisende'nin uyguladığı himayenin derecesi göz alıcı olarak ifade edilebilir. Melisende'nin üç kardeşinden Alice, babası hayatta iken Antakya Prinkepsi II. Bohemond ile, Hodierna ise Foulque'un iktidarının başlarında Trablus Kontu II. Raymond ile evlenmişti fakat en küçük kardeşi Yveta. St. Anne'de rahibe idi. Melisende kralın kızı olarak onun basitçe kilise korosunda ilahi söyleyen bir kız olmasının uygun olmayacağını düşünmekteydi ve Yveta ilerde yaşlandığında burada başrahibe olabilsin

⁴⁶ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.627-633; Tarihendirme için bkz; Hans Eberhard Mayer, "Studies in the History of Queen Melisende of Jerusalem", s.104-106.

⁴⁷ 1129 yılı içinde Hugue de Puiset, Melisende'den hemen sonra II. Baudouin'in bir ayrıcalığına tanık oldu. Charles Kohler, "Chartes de l'abbaye de Notre-Dame de la Vallée de Josaphat en Terre Sainte (1108-1291) Analyse et extraits", s.128.

⁴⁸ Eberhard Mayer, "Studies in the History of Queen Melisende of Jerusalem", s.102-113. Mayer'in, Foulque'ın Melisende'yi reddetmek ve ilk evliliğinden olan küçük oğlu Elias lehine III. Baudouin'in hak iddialarını bir kenara bırakmak isteyebileceğine dair görüşünü destekleyecek hiçbir kanıt bulamıyorum. O, Melisende'yi sadece eş statüsüne düşürmeyi istemiş görünüyor.

⁴⁹ Foulque 1143 yılında öldüğünde Amaury yedi yaşındaydı. Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 702.

⁵⁰ Bunlardan ilki, Bethgibelin'in(Beyt Jibrin ([Arapça](#) : بيت جبرين , *Beit Jibrin*), Filistin kenti Hebron'un 21 kilometre (13 mil) kuzeybatısında bulunan Arap köyü) 1136'da hastaneye vakfedilmesiyle ilgilidir. *Cartulaire Générale de l'Ordre des Hospitaliers de St.-Jean de Jérusalem (1100-1310)*, ed. Joseph Delaville Le Roulx, 4 Vols, Daupley-Gouverneur, Paris 1894-1906, Vol. I, Sayı 116. Mayer'in belirttiği gibi, Antakya idarecisi olarak yayınladığı belgelerde Melisende'nin Foulque ile ilişkisi yoktur. Hans Eberhard Mayer, "Studies in the History of Queen Melisende of Jerusalem", s.109-110.

diye Bethany Manastırı'nı inşa etti⁵¹. Son kazı çalışmaları, Bethany'deki inşâ faaliyetlerinin geniş ölçeğini ortaya çıkarttı⁵². Kiliseye bir kraliyet manastırına uygun olacak şekilde Eriha'nın⁵³ bereketli ovası dâhil, büyük bağışlar yapıldı. Kraliçe ayrıca manastıra değerli mobilyalar ve dini gereçler de temin etti, çünkü Melisende manastırın "krallık içindeki zengin herhangi bir kadın ya da erkek cemaatinden aşağı olmamasını" istiyordu⁵⁴.

Sonraki yıllarda Foulque'un yaşamında Melisende'in müşterek-idareci olduğu doğru bir tanımlamadır ve 1138 itibariyle çocuk Baudouin bazı işlerde anne-babası ile zikredilmeye başlanmıştı⁵⁵. Melisende'den evvel hiçbir kadın krallıkta iktidarı ele geçirmemi ama Melisende gittikçe güçlendi. Foulque 1143'te, bir av kazasında öldü. Melisende yaşlı olması gerektiği için bir matem gösterisi yaptı ve daha sonra idareyi üzerine aldı. III. Baudouin sadece onüç yaşındaydı ve Melisende çoğunlukla oğlu adına hareket ettiğini söylüyordu. Bu Melisende'in olmasını düşündüğü bir pozisyon değildi; zaten Willermus Tyrensis de Melisende'in nâibe olarak hareket ettiğine inanmaz; o, '*reseditque regni potestas penes dominam Melisendem, Deo amabilem reginam, cui jure hereditario competebat*' diye yazmaktadır⁵⁶. Melisende nâibe değil, hükmeden bir kraliçedir.

III. Baudouin ve Melisende 1143 Noelinde taçlandılar⁵⁷. Çocuk Baudouin'ın annesi ile beraber zikredilmesi, feodal toplumlarda devletin başı olarak bir erkeğin bulunmasına yönelik kamuoyu gücünü göstermektedir ama Baudouin hala reşit olmadığı için iktidar kraliçenin elindeydi. Melisende cinsiyeti sebebiyle bir orduyu komuta edemezdi bu sebeple yakın bir zamanda Batı'dan gelen kuzeni, Manasses of Hierges'i askeri konularda kral adına vekâlet etmesi için konnetabl olarak atadı⁵⁸. Bu yolla Melisende kendi kraliyet otoritesini zayıflatabileceği için tüm yetkiyi bir kişiye vermekten kaçınmaktaydı. Melisende'in onüç yaşındaki bir çocukla müşterek-yönetici olmaktan başka alternatifi yoktu ama o tedbirli davranmaktaydı. Çağdaş kaynaklar Melisende'in 1145'te Baudouin reşit olduğunda iktidardan çekilmeye dair hiçbir işaret göstermemesine şaşırırlar.

Baudouin ve Melisende arasında yükselen tansiyonu anlatmak gereksiz olacaktır çünkü Mayer konuyu en ince ayrıntısına kadar ele almıştır⁵⁹. İkisi arasındaki gerginlik 1150 civarında

⁵¹ Eugene de Rozière, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France*, s.60-65. Bethany kutsal kabir kanunlarına tabî idi. 1138'de Yveta henüz on sekiz yaşındayken, prenses yerine geçebilsin diye yaşlı bir başrahibe atandı.

⁵² Sylvester. J. Saller, *Excavations at Bethany (1949-1953) Publications of the Studium Biblicum Franciscanum No.12*, Fransiscan Press, Jérusalem 1957.

⁵³ Metinde Jericho olarak geçen günümüzde Eriha adıyla bilinen, Batı Şeria'da Ürdün Nehri yakınında yer alan tarihi yerleşim yeri. Haçlılar zamanında da önemli bir merkez olan şehir ve Tavahin es-Sukkar(Şeker Değirmenleri) bölgesi Haçlılara ait şeker üretim tesisi kalıntılarını barındırmaktadır. (Ç.N.)

⁵⁴ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 699-700.

⁵⁵ Örnek olarak bkz; Eugene de Rozière, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France*, s.58-60; Arthur Marsy, "Fragment d'un cartulaire de l'Ordre de St.-Lazare en Terre Sainte", *Archives de l'Orient Latin*, 2 Vols, Imprimerie de L'institut Royal des Sourds-Muets, Paris 1884, Vol. 2, s.124.

⁵⁶ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 702 Foulque'in ölüm tarihi 1142'dir ancak III. Baudouin'in on üçünde olduğunu belirttiğinden, 1143'te öldü. Melisende ve Folque, 1129 yılındaki Pentcost'a(Hamsin Yortusu, Hristiyanlıktaki başlıca bayramlardan biri. Tarihi yıllara göre farklılık gösterip genelde Mayıs veya Haziran aylarına denk gelir. Paskalya'dan yedi hafta sonra, 50. günde kutlanır.) kadar evli değillerdi [Whitsun yani Pantecost o yıl 2 Haziran'da denk düştü], bu nedenle Baldwin Mart 1130'dan daha önce doğmuş olamaz.

⁵⁷ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 707.

⁵⁸ 1144 yılında Kraliyet gücünü Urfa'ya (Edessa) yardıma götürdüğünde görevdeydi. Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 710.

⁵⁹ Hans Eberhard Mayer, "Studies in the History of Queen Melisende of Jarusalem", s.114-166.

Melisende'in belgelerde oğlunun adını zikretmemeye başlamasıyla net bir şekilde açığa çıktı⁶⁰. Kraliçenin idaresi ile ilgili hiçbir şikâyet bulunmuyordu: görünüşe göre Melisende iyi danışmanlara sahipti ve bilgece yönetiyordu; fakat Baudouin ve destekçileri aslında onun iktidarı Baudouin ile paylaşmamasına ve bağımsız kararlar alınmasına izin vermemesine güceniyorlardı. Kral Konnetabl Manasses'i annesini kendisinden soğutmakla suçlamaktaydı ve mesele 1152'de Baudouin'ın Kutsal Mezar Kilisesi'nde annesi olmaksızın taçlanmak istemesiyle bir krize dönüştü. Patrik Fulcher bu isteği kabul etmedi ve bu sebeple 31 Mart Pazartesi, paskalya gününde kral resmi tören alayı ile Kudüs'e doğru ilerledi. Muhtemelen patrik Baudouin'ın saray mücevherlerini kullanmasına izin vermediği için o, kraliyet iktidarının sembolü olarak defneden bir çelenk takmıştı⁶¹.

Baudouin daha sonra yüksek mahkemeyi topladı ve krallığın annesi ile kendi arasında bölüştürülmesini istedi. Küçük krallık askeri kaynaklarını sadece tek komuta altında toplayarak iyi bir savunma ile varlığını sürdürebildiği için bu hukuki olarak sorumsuzca bir istektir. Melisende belki de bu önerinin devlete bir iç savaştan daha az zararlı olduğunu düşündüğü için kabul etti. Kraliçe Samaria ve Judea'yı kontrolüne alırken Baudouin de kuzeyi aldı⁶². Melisende o zamanlarda güzel bir şekilde iktidardan çekilmediği için çoğunlukla eleştirilir ama onun kendi davranışlarını ne şekilde meşrulaştırdığını görmek zordur. Belli ki Melisende din adamları ve güney lordlarının çoğunluğu tarafından desteklenmekteydi. Melisende nâib değildi, varis olduktan sonra büyük çoğunluğu ele geçirince iktidara inatla tutundu. Krallıkta ikili yönetim kabul edildi, Melisende oldukça iyi yönetti ama oğlu deneyimsizdi ve şimdiye kadar devlet işlerinde çok az bir varlık gösterebilmişti. Krallığın en önemli meselesi iç savaş önlemektir ve bu yüzden Melisende Baudouin'ın isteğini kabul etti, kuzey baronları da onu destekledi.

Mayer'in bu durumun sadece birkaç hafta sürdüğüne dair iddiası kesinlikle doğrudur.⁶³ Kral kuzeye çekildi ve bir ordu toplayıp annesinin topraklarının yarısını işgal etti. Konnetabl mağlup oldu ve görevden alındı, Nablus ele geçirildi ve Baudouin Kudüs halkı tarafından kabul edildi. Melisende muhtemelen, kral şimdilerde devletin ihtiyaç duyduğu güçlü bir general portresi çizdiğinden ve devam edecek iç savaşın düşmana avantaj sağlamasından korkulduğu için vassallarının büyük çoğunluğu tarafından terk edildi. Fakat Melisende'in taraftarlarından bazıları özellikle Kudüs kale muhafızı Rohard the Old, Philip of Nablus ve küçük oğlu Yafa Kontu Amaury ona sadık kaldılar. III. Baudouin kuşatmayı sürdürürken kraliçe ve destekçileri kendilerini Davud Burcuna kapatmışlardı. Oğlunun, annesi ve kardeşine karşı savaşarak sergilediği gayri ahlaki davranış, isimsiz bir arabulucunun belki de bir din adamının araya girmesi ile sonlandırıldı. Böylesine eşit olmayan şartlar karşısında kazanma şansı olmayan Melisende'in, Bethany Manastırı'nda kardeşi ile birlikte haysiyetiyle bir yaşam sürdürmesine izin verileceği umulabilir ama o, çok daha iyi şartlar elde etti: Nablus şehri ve civar topraklar, ömrü boyunca kraliçeye verildi ve kral, barışı bozmayacağına dair yemin etti⁶⁴. Bu durum kraliçenin savaşı kaybetmesine rağmen hala güçlü müttefiklerinin olduğunu, on altı yıllık iktidarı boyunca hâkimiyetini etkin bir şekilde kullandığını göstermektedir. Patrik ve kilise daima onun tarafındaydı ve bu yüzden şimdilerde on altısında olan oğlu, taht için gelecekte varis olarak farz ediliyordu.

⁶⁰ Arthur Marsy, "Fragment d'un cartulaire de l'Ordre de St.-Lazare en Terre Sainte", s.129, 10. Satır, ayrıca s.130-131; Eugene de Rozière, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France*, s.90-92, Eugene de Rozière, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France*, s.87-89.

⁶¹ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.781.

⁶² Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.781.

⁶³ Hans Eberhard Mayer, "Studies in the History of Queen Melisende of Jerusalem", s.166-171

⁶⁴ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.781-783.

Kraliçenin girişimleri, onun bundan sonra hemen tükenmemiş olduğunu göstermektedir. Kral, Nureddin idaresinin gittikçe güçlendiği Kuzey Suriye hakkında kaygılıydı. Antakya, Raymond de Poitiers'in 1149'da ölmesinden bu yana dul kuzeni Constance tarafından yönetilmekteydi ve Baudouin, devlete yeni bir askeri lider sağlamak için onun yeniden evlenmesini istiyordu. Kral şimdilerde, Kudüs Krallığı'nın tek sorumlusu olduğundan bu ihtiyaç oldukça acıldı ve bu sayede kuzeydeki felaketten, daha önce yaptığından daha kolay bir şekilde kurtulabilirdi. Bu yüzden Baudouin, 1152 yazı başlarında, Haçlı Devletleri büyük meclisini Trablus'ta toplantıya çağırdı.⁶⁵Bu toplantıya, Antakya prensesi, üst düzey din adamları ve devlet baronları, Trablusşam yüksek mahkemesi ve kralın baş vassalları katıldı. Ayrıca kraliçe Melisende de Trablusşam'a geldi. Sözde o, kardeşi kontes Hodierna ve Trablus Kontu II. Raymond'un evlilik sorunlarını düzeltmek maksadıyla oraya gitmişti. Kraliçenin kız kardeşini ziyaret etmesi engellenemeyeceği için bu akıllıca bir hareketti. Orada bulunan Melisende, gündemdeki asıl konu yeğeni Antakya prensesi Constance'ın evliliği olduğundan, o kurula davet edilmek zorundaydı. Ne kurul ne de kraliyet teyzeleri -Melisende ve Hodierna, Constance'ı yeni bir eş seçmek hususunda ikna edebildi: Melisende Trablusşam Kontu ve eşini barıştırma girişimlerinde de başarısız oldu. Konsilden çok kısa bir süre sonra kont bir haşhaşi fedaisi tarafından öldürüldü ve Hodierna genç oğlu III. Raymond adına Trablusşam nâibesi oldu. Kontun cenaze merasiminden sonra III. Baudouin annesine kendi topraklarına kadar eşlik etti. Melisende konsüle katılarak kuzey Suriye'deki güçlü nüfuzunu gösterdi. Bundan sonra kral Trablusşam ve Antakya üzerindeki ölçülü tedbirlerini korumak ve yetişkin bir erkek idareci yokluğundan Haçlı devletlerinin kuzeyini daha çekici yapan ve giderek artan Nureddin tehdidine karşı koymak istediğinden göstermelik olarak annesine saygılı davranmak zorundaydı. Çünkü Trablusşam nâibesi annesinin kardeşi ve Antakya nâibesi de onun yeğeniydi. Bundan dolayı Baudouin tarafından Melisende'ye yapılacak sert bir muamele kral ve kuzey devletleri arasındaki tansiyonun yükselmesine sebep olabilirdi⁶⁶.

Gerçekten Mayer'in gösterdiği gibi kral annesinin her davranışına dışa karşı büyük saygı göstermeye devam etti. Anne-oğul arasında hemen hemen iç savaşa gidecek gibi görünen soğuk bir dönem oldu ve bu süreç boyunca kral iktidarın sadece kendinde olduğunu öne sürdü. Fakat Baudouin önce askeri bir lider olarak kendi pozisyonunu 1153'te Askalan'ı zapt ederek kuvvetlendirdi ve annesiyle barış yaptı. Melisende 1154'ten bu yana pek çok kamu işinde oğluyla ortak hareket ediyordu ve ayrıca da Baudouin Melisende'in tek başına hüküm sürdüğü dönemlerde oğlunun idaresinden soğutmak için yaptığı tüm bağışları da onaylamıştı⁶⁷. Toprakların devri konusunda olduğu gibi, Melisende'in Nablus'a çekildikten sonra bile devletin iç işlerine müdahalesi sınırlı değildi. Örneğin 1156'da kral Pisalı tüccarlarla barış yaptı: *consessione Melisendis reginae matris...meae*.⁶⁸ 1157 yılında Baudouin Antakya üzerine bir müdahaleye gittiğinde Melisende askeri bir inisiyatif aldı. Willermus Tyrensis'e göre Ürdün'ün ötesindeki Giliad topraklarını kontrol eden çok önemli el-Habis mağara-kalesi, kraliçe

⁶⁵ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.790. Melisende'nin ifadesinin ardından bu olayı aktarır ancak tarih vermez. Bu nedenle bazı bilim adamları, Trablus meclisini iç savaştan önce toplandığını belirtirler. Örneğin, çalışmasının bir kısmında Kuzey Suriye'de 1152'den önce meydana gelen olayları ilgili bir bölümünde aktaran Steven Runciman, *A History of the Crusades*, 3 Vols, Cambridge University Press, Cambridge 1951-1954, Vol.2, s.333. Mayer'in verdiği tarihi kabul ediyorum, çünkü yakın zamanda keşfedilen bir delil ışığında verdiği gerekçeler ikna edici. Jonathan Riley-Smith, "The Templars and the Castle of Tortosa in Syria: an unknown document concerning the acquisition of the fortress", *English Historical Review*, Vol. 84, 1969, s. 278-288. Mayer'in tarihi de ikna edici çünkü Baudouin, tek yönetici olmasaydı bir genel kurul toplayacak konumda olamazdı. Hans Eberhard Mayer, "Studies in the History of Queen Melisende of Jerusalem", s.160.

⁶⁶ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.789-792.

⁶⁷ Hans Eberhard Mayer, "Studies in the History of Queen Melisende of Jerusalem", s.172-175

⁶⁸ *Documenti sulle relazioni delle città toscane coll'Oriente cristiano e coi Turchi fino all'anno 1531*, ed. Guiseppe Müller, *Documenti Degli Archivi Toscani* 3, Florence 1879, Vol.5, s.6-7.

Melisende'nin planları ve gayretleri sayesinde Müslümanlardan geri alındı⁶⁹. Aynı yıl Kudüs patriği Fulcher öldü ve O'nun yerine Amalric of Nesle atandı; bunun kralın üvey kardeşi Flanders Kontesi Sibylle'in ve yine kralın teyzelerinden biri, belki de Bethany başrahibesinin müdahalesiyle gerçekleştirildiği düşünülebilir. Tekrarlarsak bu büyük önemli atama kral tarafından değil kraliçenin çevresi tarafından kararlaştırıldı⁷⁰.

30 Kasım 1160'da Melisende'nin onayı ile oğlu Amaury tarafından Kutsal Mezar Kilisesi'ne bir bağış yapıldı⁷¹. Bundan çok kısa bir süre sonra Melisende felç geçirdi, hafızası zayıfladı ve devlet işlerinde artık daha fazla rol alamadı. Kız kardeşleri Trablusşam kontesi ve Bethany baş rahibesi birkaç ay boyunca onunla ilgilendiler. Melisende 11 Eylül 1161 yılında öldü ve annesi gibi Lady of Josephat tapınağına defnedildi⁷². Onun vasiyetlerinden biri Kraliçe Morfia'nın kızına yakışır şekilde mal varlığının Ortodoks Saint Saba Manastırı'na bırakılmasıydı⁷³.

Melisende hayatı boyunca kilisenin en büyük hamisiydi. Bethany Manastırı'nı kurmasına ek olarak ayrıca Kutsal Mezar Kilisesi, Lady of Josephat, Teplum Domini, Hospital Tarikatı, Saint Lazarus'un cüzzamlılar hastanesi ve Saint Samuel'e de bağışlar yapmıştı⁷⁴. Willermus Tyrensis gibi bir din adamının dindar kraliçenin ebedi kurtuluşunun kesin olduğunu düşünmesi hiç de şaşırtıcı değildir⁷⁵. Melisende'in adıyla özdeşleşen ve şimdilerde British Museum'da bulunan Psalter onun güzel sanatlara olan ilgisinin bir kanıtıdır. Psalter'in Foulque hayatta iken kraliçe için hazırlandığını iddia eden Buchtal; eserde Bizans, Batı ve Kuzey İtalya geleneksel süsleme sanatının izlerini keşfetmiştir. Buchtal buradan 12. Yüzyılın ikinci çeyreği boyunca Kudüs'te gelişen köklü bir manastır yazıhanesi bulunduğu ve herhangi bir zorluk olmadan kraliyet el yazması grand de lûx'ün bir komisyon tarafından yüklenildiği⁷⁶ sonucunu çıkarmıştır.

Melisende, kendinden önce herhangi bir kadının devlet işlerine dâhil olduğuna dair bir örnek olmamasına rağmen, otuz yıldan fazla krallıkta oldukça önemli bir güç gösterecek kadar kudretli bir kadındı. Willermus Tyrensis onu “ çok bilge bir kadın, devlet işlerinde hemen her konuda çok tecrübeli, kadın olmasına rağmen önemli işleri yüklenip, başarabilen biri” olarak tanımlar. Ayrıca Melisende 12. Yüzyıla takılmış koruyucu bir halka gibidir. Ancak bununla birlikte bazıları elbette bu düşünceye katılmayacaklardır, “en ünlü prenses olmaya çabaladığı...

⁶⁹ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.851

⁷⁰ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.854; Kralın adı geçen teyzesi Hodierna of Tripoli'de olabilir.

⁷¹ Eugene de Rozière, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France*, s.115-17.

⁷² Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.867, 877.

⁷³ Eugene de Rozière, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France*, s.256, 262-268.

⁷⁴ Holy Sepulchre: Eugene de Rozière, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France*, s.58-60, 87-89; Josaphat; Henri François Delaborde, “Chartes de la Terre Sainte provenant de l'abbaye de Josaphat”, s.80-84; *Templum Domini*: Ferdinand Chalandon, “Un diplôme inédit d'Amaury Ier roi de Jérusalem en faveur de l'Abbaye du Temple-Notre-Seigneur (Acre, 6-11 Avril 1166)”, *Revue de l'Orient Latin*, Vol.8, 1900-1901, s. 311-317; Hospital: *Cartulaire Générale de l'Ordre des Hospitaliers de St.-Jean de Jérusalem (1100-1310)*, Vol.1, C.175, 191, 244; Saint Lazarus: Arthur Marsy, “Fragment d'un cartulaire de l'Ordre de St.-Lazare en Terre Sainte”, s.130-131, 135; Saint Samuel's: Hans Eberhard Mayer, “Sankt Samuel Auf Dem Freudenberge Und Sein Besitz Nach Einem Unbekannten Diplom König Balduins V, *Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken Band (QFIAB)* Vol.44, 1964, s. 35-71

⁷⁵ ‘Sepulta est autem inclytæ recordationis domina Milissendis, angelorum choris inferenda, in valle Josaphat’, Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.877.

⁷⁶ Hugo Buchtal, *Miniature Painting in the Latin Kingdom of Jerusalem with liturgical and paleographic chapters by Francis Wormald*, s.14.

Melisende'in krallığı erkek selefleri kadar eşit haklara sahip olduğunu düşünerek kabiliyetli bir şekilde yönettiği" gibi⁷⁷.

Melisende öldüğü zaman, Kudüs'te hâlihazırda bir kraliçe vardı. 1157 yılında Yüksek Mahkeme kralın evliliğini tartıştı ve sonuç olarak Bizans'tan bir gelin istemeye karar verildi. Manuel Comnenos'un büyük bir çeyiz vereceği umuluyordu ve Kudüs'te olağanüstü bir şekilde para sıkıntısı vardı; fakat ayrıca da Manuel'in Haçlılara Nureddin karşısında askeri yardımda bulunacağı umuluyordu⁷⁸. III. Baudouin'in elçileri, Konstantinopolis'te aylarca bekletildi. Bizans İmparatoru Haçlıların zannettiğinden daha da az zengindi: teklif edilen evlilik imparatora pahalıya mal olacaktı ve askeri bir sefer ile taçlandırılmadıktan sonra bir değeri olmayacaktı. İmparator, Sicilya Normanlarının saldırısından korktuğundan 1157'de Doğu seferi için ordusunun başına geçemedi fakat 1158'de durum değişti çünkü Sicilyalılar ortak düşmanı Frederick Barbarossa'ya karşı, Bizans ile üç yıllık ateşkes imzaladılar⁷⁹. III. Baudouin'in elçileri ile müzakereler yapıldı ve daha sonra bu görüşmeler ileriye taşındı. Sebastokrator Isaakios'ın kızı, İmparator'un yeğeni Theodora gelin olarak seçildi ve 1158 yazı sonunda Konstantinopolis'ten ayrıldı⁸⁰. Evlilik Frankların tüm beklentilerini karşıladı: İmparator Nureddin ile savaşmak için Suriye'ye ordu yolladı⁸¹; geline 100.000 altın *hypereroi* çeyiz, 14.000 *hypereroi*'den fazla bir çeyiz daha ve düğün masrafları için 10.000 *hypereroi* verdi. Ayrıca da on ikisinde olan Theodora'nın bahsedilmeyen bir artısı, sıradışı güzelliği vardı. Elbette imparator da kendi şartlarını sundu: gelin krallığın en büyük şehri Akkâ'yı Baudouin'dan yüzgörümlüğü olarak alacak, dul kalsa bile ömrü boyunca burayı elinde tutacaktı⁸² ve kral da emin olunması için, Antakya Prinkepsliği'nin Bizans'a tabî olduğunu kabul ettiğine dair samimi bir şekilde ant içecekti⁸³. Theodora oraya ulaşınca, Kudüs'e götürülüp merasimle kutsandı ve kralla evlenmeden önce taçlandı. Önceki hayat tarzı pek çok konuda önemli skandallarla dolu olan Baudouin, karakterini değiştirdi ve görünüşe göre mutlu bir evlilikleri oldu⁸⁴.

Haçlılar ve Bizans ittifakı, her iki tarafında umduğu şeyleri gerçekleştirdi: Manuel, Nureddin tehdidine karşı, ihtiyatlı bir askeri güç gösterisi yaptı ve Antakya'da Bizans hâkimiyeti tanındı. Fakat Theodora, bu ittifakın devamı için liderler açısından politik olarak bu kadar önemli olmasına rağmen, Haçlı Devletlerindeki iktidarını resmi olmayan işlere harcayarak tadını çıkarttı. Theodora'nın kralın resmi işleriyle alakadar olması normal bir şey değildi ama bu tartışmaya açıktır çünkü Melisende güçlü bir karaktere sahip olduğundan devlet işlerine karıştı ve oğlu bundan dolayı eşleriyle devlet işlerini herhangi bir şekilde paylaşma konusunda isteksizdi. Theodora'nın kral ile zikredildiği sadece iki belge vardır: bunlardan biri Akkâ'daki şeker tarlaları ile ilgilidir ve Akkâ kendisine çeyiz iktâ olduğu için muhtemelen kraliçenin onayı gerekmiştir;⁸⁵ diğeri de 31 Temmuz 1161'de kral tarafından Nablus topraklarını Outre-Jordan'ın büyük fiefi ile değiştirmek için Philip of Milly ile yapılan düzenleme bildirisi.

⁷⁷ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.707

⁷⁸ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.846

⁷⁹ Ferdinand Chalandon, *Les Comnènes. Études sur l'empire byzantin au Xle et Xlle siècle. I. Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène (1081-1118). II. Jean II Comnène (1118-1143) et Manuel Ier Comnène (1143-1180)*, Picard, Paris 1912, 2, s.380-381

⁸⁰ Tyre'a Eylül 1158'de ulaştı. Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.857-858; Ferdinand Chalandon, *Jean II Comnène (1118-1143) et Manuel Ier Comnène (1143-1180)*, s.441.

⁸¹ Gregory the Priest, *Continuation of the Chronicle of Matthew of Edessa*, Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens, Vol. I, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1869, s. 186.

⁸² Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.858

⁸³ Bu, William of Tyre tarafından kaydedilmemiştir ancak Papaz Gregory'de bulunmaktadır. Gregory the Priest, *Continuation of the Chronicle of Matthew of Edessa*, s. 189.

⁸⁴ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.858.

⁸⁵ Sebastiano Pauli, *Codice Diplomatico Del Sacro Militare Ordine Gerosolimitano Oggi di Malta*, 2 Vols, Lucca 1733-1737, 1, s.50-51.

Bunun ise tüm kraliyet ailesi üyelerini, kraliçe, kralın kardeşi Amaury, kralın teyzesi Trablusşam Kontesi Hodierna ve O'nun çocukları III. Raymond ve Melisende dâhil herkesi ilgilendirmesi ne kadar önemli bir mevzu olduğunu gösterir. Kraliçe Melisende ölüyordu; O'nun Nablus'taki toprakları yeniden krallığa bağlanacaktı ve eğer diğer büyük toprak sahipleri sayılmazsa, Samariye'nin tamamı kraliyet topraklarının bir parçası olacaktı⁸⁶. Theodora görünüşe göre özgürlüğünün tadını kendi topraklarında çıkarıyordu: o 1161'de yılında Richard the Englisman adlı bir kapıcıya, eşinin bilgisi olmaksızın Akka'da bir mesken tesis etti⁸⁷.

Theodora, eşine para, prestij, politik açıdan güvenlik ve mutlu bir evlilik getirdi fakat belki de gençliği nedeniyle hiç çocuk doğuramadı. Baudouin 1163⁸⁸ Şubatında ölüp Theodora dul kaldığında sadece 17 yaşındaydı. Theodora Akka'ya çekildi ve Kudüs'ün ilk dul kraliçesi olan Theodora sadece birkaç yıl kraliçe olarak kaldı.

III. Baudouin'ın yerine, üçüncü dereceden kuzeni Edessa Kontu II. Joscelin'in kızı Agnes de Courtenay ile evlenen Amaury, 1157 yılında geçti⁸⁹. Agnes dul bir kadındı: ilk eşi Maraş Senyörü Renaud, 1149 yılında Antakya Prinkepsi Raymond ile beraber savaşta öldürülmüştü⁹⁰. Agnes'in o zamanlar kaç yaşında olduğu bilinmemektedir ancak kilise kanununa göre kızların evlenebilmeleri için 12 yaşında olmaları gerektiğinden, Agnes 1136 yılında doğmuş olabilir ve bu nedenle Amaury ile aynı yaşta kabul edilebilir. 1150 yılında Urfâ'nın batısının kaybedilmesinden sonra Agnes ve annesi Kudüs'te yaşamaya başladılar. Amaury, Agnes ile evlenmek isteyince, Patrik Fulcher, kilise tarafından yasaklanan derecede yakın akraba olmaları sebebiyle bu evliliğe karşı çıktı ve çift evlenebilmek için görünüşe göre patriğin ölümüne kadar -1157- beklediler⁹¹. Amaury'nin dindar annesi Kraliçe Melisende de dâhil, başka hiç kimse bu duruma itiraz etmedi. Bu evlilik çok uygun gibi görünmüş olabilir, Agnes'in ailesi tüm topraklarını kaybettiğinden onun çeyizinin olmadığı doğrudur ama krallıkta daha iyi şartlara sahip başka bir kadın da yoktu. Agnes kocasına Sibylle adında bir kız doğurdu ve daha sonra 1161 yılında, dedesi III. Baudouin'in adını alan, geleceğin IV. Baudouin'ini dünyaya getirdi⁹².

1163 yılında yüksek mahkeme Amaury'i evliliğini bitirmediği sürece kral olarak tanımayı reddetti. Sıra dışı bir çağda olunduğundan ve üç tanığımız da Agnes'e düşman olduğundan bu talebin arkasında yatan gerçek sebebi tahmin etmek zordur. Willermus Tyrensis, patrik olmasına engel olan Agnes'i asla affetmedi; 13. Yüzyılın ilk olaylarını konu alan *Estoire d'Eracles* de genel olarak Willermus Tyrensis'e bağlıdır ve Ernoul Kroniğini Agnes yüzünden kraliyet verasetinin dışında tutulan İbelinleri⁹³ desteklemek için yazmıştır. Willermus Tyrensis

⁸⁶ Ernst Gottfried Wilhelm Strehlke, *Tabulae Ordinis Tueutonici*, Apud Weidmannos, Berlin 1869, Vol.3, s.3-5, Hans Eberhard Mayer, "Studies in the History of Queen Melisende of Jarusalem", s.179-80, III. Baldwin'in 1152'de Melisende'ye verdiği destek nedeniyle Philip'i cezalandırdığını iddia ediyor. Bu ikna edici değil: Outre-Jordan'ın iktâi, Philip'in Nablus'taki tımarından daha fazlaydı. Takas, Philip'in lehineydi ve yalnızca Kralın yararına oldu çünkü Philip'in topraklarını annesinin topraklarıyla bütünleştirebilirdi.

⁸⁷ Arthur Marsy, "Fragment d'un cartulaire de l'Ordre de St.-Lazare en Terre Sainte", s.138-139. Tanıklar arasında iki Yunan da var. Michael Grifo, *panetius*, ve Dionisius miles, Muhtemelen Theodora'nın bir üyesi olan korumalardı.

⁸⁸ William of Tyre bu tarihi 10 Şubat 1162 olarak tarihlüyor, "rengi ejus anno vicesimo. . . aetatis vero tricesimo tertio", Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.880, Baldwin'in otuz üçüncü doğum günü Mart 1163'ten daha önce olmadığı için Baldwin'in hükümdarlığının yirminci yılı 25 Aralık 1162'ye kadar başlayamaz (Yukarıda 50. Dipnota bakın). Bu nedenle genel olarak 10 Şubat 1163'te öldüğü kabul edilmiştir.

⁸⁹ *Chronicles of the Reign of Stephen, Henry II and Richard I*, 4 Vols. , *The Chronicle of Robert of Torigni*, ed. Richard Howlett, RS (Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores Series) 82, Longman Pub., London 1889, Vol.4, s.194

⁹⁰ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.775.

⁹¹ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.889

⁹² Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.871

⁹³ Margaret Ruth Morgan, *The Chronicle of Ernoul and the Continuations of William of Tyre* (Oxford Historical Monographs), Oxford University Press, New York 1973, s.41-46

ve Eracles evliliğin iptali konusunda aslında aynı açıklamayı yapmaktadırlar: bu evlilik kilise kanunlarını çiğnediği için patrik, kralın hükümdarlığını reddetmiştir⁹⁴. Willermus evliliğin iptalinin papalık legatı tarafından yapıldığını ancak evlilikten olan çocukların meşru kabul edildiğini ekler⁹⁵. Ancak bununla birlikte Ernoul kroniğinde yüksek mahkeme üyeleri içinde din adamı olmayanlar arasında da itirazların yükseldiğini iddia eder: *Car telle n'estqueroinedoieiestredi si hautecite çömme de Jherusalem*⁹⁶. Bu Agnes'in ahlaki karakterinin hafifliğini ima etmektedir fakat bu örnekler ön yargılı aynı kaynaklar tarafından onun ahlaktan yoksun olduğunu desteklemek için verilmiş olabilirler. Akrabalık gerekçesiyle evlilik feshedilmesine rağmen evliliğin iptali için gerçek sebebin bu olduğuna itibar etmek zordur. Willermus Tyrensis bu dönemde deniz ötesinde eğitim görmektedir ve olaylar kendisine Sainte Marie-la –Grande Manastırı baş rahibesi tarafından aktarıldığından, durumu rahibenin farklı açıklaması nedeniyle Willermus yakın akrabalık gerekçesine sıcak bakmamaktadır.⁹⁷ Agnes'in yüksek mahkemece kabul edilmemesinin iki makul sebebi vardır. Birincisi; yüksek mahkeme tarafından kralın siyasi ve finansal avantajları daha fazla olan bir evlilik yapabileceğinin düşünülmesi ve ikincisi; Agnes'in -daha sonraları yapacağı gibi- devlet işlerinde kraliçe Melisende gibi aktif bir rol oynamaya kalkacağı endişesidir.

Amaury Yafa ve Askalan kontu unvanını taşıırken Agnes kontes unvanına sahipti. Agnes, kral ile evliliğinin iptal edilmesinden çok kısa bir süre sonra, üç hırslı Ibelin kardeşlerin en yaşlısı olan Hugue de Remle ile evlendi. Bu evlilik, Ernoul'un belirttiği gibi beş kuruşsuz eski bir eşin masraflarını karşılama yükümlülüğünden sıyrılmak için kralın bizzat kendisi tarafından ayarlanmış olabilir⁹⁸. Agnes de Courtenay Kudüs'ün hiç taçlanmamış kraliçesi olmasına rağmen bir eş, bir anne, kayınvalide ve kralların büyük annesiydi; devlet içinde yirmi yıl boyunca etkili bir kişilik olmasından dolayı da bu çalışmaya konu edilmiştir.

1165 öncesine kadar kral Amaury, ikinci evlilik için herhangi bir girişimde bulunmadı. Kralın bu zamanki dış politikasının ana hedefi zayıflayan Mısır Fatımî Hilafetinin Nureddin'in hâkimiyeti altına girmesini önlemektir ve bunu başarmak için Amaury, Bizans'ın askeri ve ekonomik yardımına ihtiyaç duymaktaydı. Yüksek mahkemenin tavsiyesi üzerine Manuel Komnenos'tan bir eş belirlemesini istemek için elçiler Konstantinopolis'e gönderildi⁹⁹. Tartışmalar iki yıl boyunca sürdü: Bizans kaynaklarının açıkladığı kadarıyla Amaury imparatorun Antakya üzerindeki hâkimiyet iddialarından vazgeçmesini istemekteydi. Amaury sonunda bu talebinden vazgeçti¹⁰⁰ ve protosebastos Ioannes'in kızı, imparatorun büyük yeğeni Maria Suriye'ye geldi ve kral 29 Ağustos 1167'de¹⁰¹ Sur'da evlendi. Frank kaynaklarının sessizliğinden, Maria'nın çeyizinin kuzeni Theodora kadar büyük olmadığı kanısına varılabilir çünkü aynı kaynaklar ikisinin güzelliğinin eşit derecede olduğu konusunda imalı bir sessizliğe sahiptirler.

Amaury, Maria ile evlendiğinde, dul kraliçe Theodora halen çekildiği Akka'da yaşamaktaydı. Theodora yeniden evlenmedi, muhtemelen bu şekilde olmasını Amalric istemişti

⁹⁴ *Estoire de Eracles Empereur et la Conquete de la Terre d'Outremer*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, Vol.II, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1859 s.5

⁹⁵ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.889.

⁹⁶ *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, ed. L. de Mas Latrie, Mme Veuve Jules Renouard, Paris 1871, s.17

⁹⁷ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.889-890

⁹⁸ *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.17; *Estoire de Eracles Empereur et la Conquete de la Terre d'Outremer*, s.5; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.890.

⁹⁹ *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.17-18.

¹⁰⁰ John Cinnamus, Ioannis Cinnami *Epitome Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis Gestarum*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Vol.23, Weber, Bonn 1836, s.237-238.

¹⁰¹ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.942-943; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.18.

çünkü krallığın en büyük şehrinin bir başkasının eline geçmesine Amaury razı değildi ama Theodora dul olarak ölürse bu topraklar tekrar krallığa bağlanacaktı. Theodora'nın hayatı çok sıkıcı olmuş olmalı; o geçmişinden ve Frank asilleri arasında yaşadığı için anadilinden mahrum bırakıldı, Onu eğlendiren resmi törenlerdeki üstünlüğü de kralın yeniden evlenmesi ile son buldu. 1166-67 kışında Theodora yirmi bir yaşında iken, kendisinin uzak bir akrabası, imparator Manuel'in ise birinci dereceden kuzeni olan Adronicus Komnenos krallığa geldi. Andronicus, Bizans dini mahkemesinin sıra dışı bir kişiliği idi. Daha çok Batı Avrupa feodal dünyasının paralı şövalyeleri gibi farklı bir mizaca sahip, maceracı bir kimseydi. Hayatının erken dönemi siyaset ve aşk ile ilgili bir yığın skandalla doludur. Buna rağmen 1166 yılında imparator Andronicus'u Kilikya bölgesine idareci olarak atadı. Andronicus çok geçmeden resmi görevlerden sıkıldı ve prenses Philippa'yı baştan çıkarttığı Antakya'ya gitti. Philippa imparatorun baldızı olduğu için, bu çok düşüncesizce bir seçimdi ve sonuç olarak skandal öylesine büyüdü ki Andronicus alelacele kaçmak zorunda kaldı¹⁰². Askerlerini, Kıbrıs ve Kilikya'nın gelirleri ile beraber, sağduyulu bir şekilde toparlayıp¹⁰³ Kudüs'e gitti. Kral Mısır üzerine bir seferde olduğundan ülkede bulunmuyordu ama Andronicus akrabası dul kraliçe tarafından nezaketle karşılandı. Onların arasında büyük yaş farkı olmasına rağmen (Adronicus kırklarının sonundaydı) Theodora ona vuruldu ve sevgili oldular. Amaury Mısır'dan döndüğünde bu seçkin ve görünüşe göre büyük çekiciliğe sahip zengin ziyaretçisinden etkilendi ve ona Beyrut tımarını bağışladı. Fakat Willermus Tyrensis'in hoş ifadesine göre Andronicus krala "cüzdandaki fare gibi" (more muris in pera) davrandı. Andronicus kendisini ziyaret etmesi için Theodora'yı Beyrut'a davet etti ve ikisi buraya seyahat ederken onu kaçırıp, Nureddin'in Şam'daki sarayına alıp götürdü¹⁰⁴.

Bu sıradışı davranışın sebepleri Franklarca bilinmemekte ancak Bizanslı yazar Nicetas Choniates tarafından bir açıklama yapılmıştır. Muhtemelen Suriye'de kraliçe Maria'ya eşlik eden bir asilden Andronicus'un Theodora ile gizli gizli seviştiğini öğrenen imparator Manuel, bu skandalın kendisinin dikkatlice inşa ettiği Suriye politikasını riske atmasından korktu. Andronicus, Konstantinopolis'te bir eşe sahip olduğundan bu durumu düzeltme imkânı da yoktu. Frankların, kendi saraylarındaki bu önemsiz asilzadenin ortadan kaldırılmasından hoşnut olacağını düşünen imparator, bu sebeple Suriye'deki ajanlarına Andronicus'un kör edilmesi için bir emir gönderdi fakat mektubun bir kopyası Theodora tarafından görüldü. Andronicus'u tehlike hakkında uyarı Theodora onu beraber kaçmaya ikna etti¹⁰⁵. Bizans imparatorunun birinci dereceden kuzeninin ve Kudüs'ün dul kraliçesinin Müslüman Şam'a sığınması, tahmin edileceği gibi, İslam dünyasının tamamında çok hoş karşılandı ve görünüşe göre ikisi mutlu bir şekilde yaşadılar. İki çocukları oldu; Aleksis adında bir oğlan ve Irene adında bir kız. Onların maceralarının geri kalan kısmı bu çalışmanın konusu değildir fakat anlaşıldığı üzere Theodora 1182 öncesinde, Andronicus Bizans imparatoru olmadan evvel öldü¹⁰⁶. Manuel Komnenos'un korkularının aksine Haçlı Devletleri bu skandala çok da kulak asmadılar; zaten Bizans ittifakı Amaury-Maria evliliği ile sağlama alınmıştı ve Theodora'nın aşığı ile kaçmasının sonucunda Akka'daki çeyiz toprakları yeniden kraliyet topraklarına bağlandı¹⁰⁷.

Maria Komnena eşi hayatta iken devlet işlerinde herhangi bir rol oynamadı. Bu kendi otoritesine karşı yeni bir kraliçe Melisende mücadelesi istemeyen Amaury'nin büyük kardeşi

¹⁰² Andronicus'un önceki hayatı için bkz. Charles Diehl, *Figures Byzantines (Les Romanesques Aventures d'Andronic Comnène)*, Librairie Armand Colin, Paris 1918 s.86-106.

¹⁰³ John Cinnamus, Ioannis Cinnami *Epitome Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis Gestarum*, s.250,

¹⁰⁴ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.943-944

¹⁰⁵ Nicetas Choniates, *Historia, De Manuele Comneno*, ed.Immanuelis Bekkeri, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Impensis Ed. Weberi, Bonn 1835, s.185.

¹⁰⁶ Andronicus'un daha sonraki kariyeri için bkz; Charles Diehl, *Figures Byzantines (Les Romanesques Aventures d'Andronic Comnène)*, s.107-133.

¹⁰⁷ *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.15

örneğini göz önüne almasıyla alakalıdır. Maria krala iki kız doğurdu, biri 1172 yılında doğan Isabella diğeri ise bebekken ölen kızıydı¹⁰⁸. Erkek evlat eksikliği sadece kendisini ortaya atacaktır kadınlar için değil aynı zamanda krallık için de büyük bir talihsizlikti. Kralın ilk evliliğinden olan Baudouin cüzzamdı ve Maria krala erkek bir çocuk doğursa bile tahta geçeceği şüpheliydi. Amaury, 1174 yılında öldüğü zaman on üç yaşındaki cüzzamlı çocuk IV. Baudouin kral oldu.

Ölüm döşegindeki kral, Maria için annesinin Nablus'taki topraklarını dulluk tımarı olarak garantiye aldı¹⁰⁹. Maria ve kızı Isabella kamusal yaşamdan kendilerini tecrit ettiler çünkü yeni saltanat sürecinde sıra dışı bir durum mevcuttu; dul kraliçe kralın kendi annesi değildi ve kralın kendi annesi kontes Agnes hala hayatta olduğundan onların sarayda bulunmaları doğru değildi. 1169 yılında Agnes'in üçüncü eşi Hugue d'İbelin öldü¹¹⁰. Bu evlilikten çocuk yoktu ve Agnes daha sonra Sidon lordu Gerald'ın oğlu Renaud ile evlendi. Willermus Tyrensis buna kralın hayat hikâyesinde yer verir: Agnes'in evliliğini bir gizem sarmıştır. Willermus Tyrensis bu durumu Sidon lordu Gerald'ın ciddiyetle, karı-kocanın evlenmeye engel derecede yakın akraba olmalarına yemin etmesiyle (itinayla niçin yaptığını belirtmez) ve en nihayetinde evliliğin iptal edilmesiyle ilişkilendirir¹¹¹. Gerald ahlaki sebeplerden ve Agnes'in düşüncesiz davranışları nedeniyle hakkında dolaşan temelsiz dedikodulardan ötürü onu gelini olarak istemiyor olabilir¹¹². Willermus, Gerald hala hayatta iken evliliğin iptal edildiğini sade bir şekilde belirtmektedir. Bu olay 1173 yılı öncesinde olmuş olmalıdır çünkü bu yıl boyunca Renaud metinlerde ilk defa karşımıza "Sidon Lordu" olarak çıkmaktadır ve bu da babasının öldüğünü göstermektedir¹¹³. Fakat Willermus Tyrensis, Joscelin de Courtenay'ın 1175-76'da hapisten serbest bırakılması olayını anlatırken, bunu kontes Agnes'in eşi Renaud de Sidon'un çabalarına bağlamaktadır¹¹⁴. Dahası, 1179'da Agnes'in kızı Yafa kontesi Sibylle tarafından yayınlanan bir bildirideki şahitler listesi domina manga comitissa Sagite ve dominus Reinaudus Sagite¹¹⁵ başlıklardır. Bu belgedeki "Sidon leydi'si" ifadesi bir Hristiyan adı vermemesine rağmen, doküman açık şekilde Agnes'i işaret etmektedir; çünkü Sidon lordunun eşi ifadesi tek eş olan Agnes'i göstermektedir ve dahası Sibylle'in annesi olduğu için Agnes'in, tüm diğer tanıkların önünde yer alması doğaldır. Bunlara ek olarak eğer evlilik iptal edilseydi Agnes'in müracaatları garantiye alınmaz ve Gerald de Sidon'un ölümünden sonra bu imtiyazları askıya alınırdı, fakat Agnes muhtemelen Gerald de Sidon ölene dek; en azından kesin olarak 1179'a kadar onun eşi olarak kaldı. Willermus Tyrensis'in bu evliliği geçerli kabul etmediği oldukça açıktır ve buna sebepse Agnes'ten hoşlanmaması olabilir.

Amaury'nin ölümüne kadar Agnes'in çocuklarıyla iletişimi çok azdı. IV. Baudouin babasının sarayında ve Sibylle ise, kraliçe Melisende'nin kardeşi, onun büyük teyzesi Yveta'nın yanında Bethany Manastırı'nda büyüdü¹¹⁶. Agnes'in Trablus Kontu Raymond'un 1176'da sonlanan naibliği boyunca, oğlu reşit olana dek saraya herhangi bir *entree* (giriş) yapmadığı görülüyor. Nâib liderin tasası Sibylle için kralın ölümünde ya da yönetimde yetersiz kalması durumlarında, idareyi eline alacak uygun bir eş bulmaktı. Kral cüzzam olduğundan kendisi evlenemiyor ve

¹⁰⁸ *Itinerarium Peregrinorum Et Gesta Regis Ricardi I (Chronicles and Memorials of the reign of Richard I)*, ed. William Stubbs, , 1, RS (Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores) 38, Longman, Green, Longman, Roberts, and Green, London 1864, s.97.

¹⁰⁹ *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.31

¹¹⁰ Hugh'un son defa adının geçtiği (Agnes ile birlikte) belge 1169 tarihlidir. Arthur Marsy, "Fragment d'un cartulaire de l'Ordre de St.-Lazare en Terre Sainte", s.142-143

¹¹¹ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.890

¹¹² *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.59, 82

¹¹³ *Cartulaire Générale de l'Ordre des Hospitaliers de St.-Jean de Jérusalem (1100-1310)*, 1, C.551.

¹¹⁴ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1023.

¹¹⁵ Joseph Delaville Le Roulx, *Les Archives, Le Bibliothèque Et Le Trésor De l'Ordre De Saint-Jean De Jérusalem A Malte*, Bibliothèque Ecoles Françaises D'Athènes et de Rome (BEFAR) 32 Ernest Thorin, Paris 1883, C.53, s.144-145.

¹¹⁶ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1006.

geriye bir vâris bırakamıyordu. Prenses için eş Montferrat Markisi William of Longsword seçildi, Sibylle 1176 sonbaharında evlendi ve Yafa ile Askalan Kontluğu oluşturuldu. Guillaume de Montferrat takip eden yılın Haziranında, geride geleceğin V. Baudouin'ine hamile bir eş bırakarak öldü. Yafa ve Askalan Kontluğu prensesin kendi uhdesine kaldı¹¹⁷.

Görüldüğü kadarıyla Agnes, Montferrat ile evlilik için yapılan görüşmelerde hiç rol almadı ancak onun sarayda iktidarı elde etme konusunda endişeli olduğu aşikârdır. Agnes'in ilk adımı sadece Urfa Kontu unvanını elinde tutan, Halep'teki savaş esiri kardeşi III. Joscelin'i fidye karşılığı kurtarmak oldu ve 60.000 dinar olan fidyesinde önemli bir meblağ idi¹¹⁸. Hasta genç kral 1176 yılında reşit oldu ve Trablus Kontu Raymond'un naipliği son buldu. IV. Baudouin iktidar için yetkilendirebileceği erkek akraba konusunda büyük bir eksiklik içindeydi. III. Joscelin onun dayısıydı ve Kudüs'e geldiğinde kral dayısına krallığın resmi seneşallığı görevini verdi¹¹⁹.

Guillaume de Montferrat'ın ölümünden kısa bir süre sonra, kralın kuzeni, Kont Philip of Flanders Haçlı birlikleriyle Kudüs'e geldi ve kralın kız kardeşleri ile kendi vassalları arasında bir evlilik anlaşması yapılmasını talep etti. Yüksek mahkeme bu teklifi kabul etmeme konusunda karar verdi ve Baudouin d'Ibelin de alenen konta hakaret etti. Bu davranışa gücenen kont Antakya üzerine sefer etmek için krallıktan ayrıldı¹²⁰. Ernoul, Baudouin'in Sibylle ile kendi evlenmek istediği için böyle davrandığını söyler ama Ernoul'un kroniği rivayetin bu noktasında karışıklık arz etmesine rağmen bu durum gerçek olabilir¹²¹. Ibelin kardeşler kesinlikle çok hırslı kişilerdi. Kral 1177 yılı sonbaharında dul kraliçe Maria Komnena'ya, Ibelin kardeşlerin en genci Balian ile evlenme izni verdi, böylece iki ailenin evlilik geleneği kral Amaury'in eski eşi ile devam etti¹²². Evlilik vasıtası ile Ibelinler Maria'nın Nablus'taki dulluk iktâlarının kontrolünü ve kralın küçük kız kardeşi Isabella'nın sorumluluğunu kazandılar. Hiç kuşkusuz Maria'ya aşırı düşman olan bir İngiliz kaynağı bu evliliği çok kötü bir tasvir eder: yazar "kocasının da kendi gibi olduğunu... yer yer Balian'ın vahşi, Maria'nın dinsiz; Balian'ın sığ kafalı, Maria'nın dönek; yine Balian'ın hain, eşinin de entrikacı" olduğunu söyler¹²³.

Maria'nın Ibelin ile yaptığı evlilik hariç tutulursa, kralın üvey annesi olarak kraliçe Maria IV. Baudouin'in sarayında faydalı işler yapmıştır. Bu işler artık kontes Agnes tarafından yerine getirilecekti ve Agnes'in her iki çocuğu üzerindeki nüfuzu takip eden yıllar içinde belirgin şekilde artacaktı. Krallık konnetablı II. Humfrey of Toron 1179 yılında savaşta öldürülünce Agnes onun yerine Amalric of Lusignan'ı atayarak kendini emniyete aldı. Ibelin cephesinde ikisinin sevgili olduğu dedikoduları yayıldı fakat bu gerçek olsun ya da olmasın, daha sonra

¹¹⁷ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1025-1026

¹¹⁸ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1023; fidyenin detayları için *Chronique de Michel le Syrien- Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199)*, ed. with French trans. Jean-Baptiste Chabot), I-IV, Ernest Leroux, Paris 1899-1924, C.3, s.365-366.

¹¹⁹ Onu bu görevde 1176 yılına kadar tuttu, *Cartulaire Générale de l'Ordre des Hospitaliers de St.-Jean de Jérusalem (1100-1310)*, I, C.496; Robert Lawrance Nicholson, *Joscelyn III and the Fall of Crusader States (1134-1199)*, Brill, Leiden 1973, s.73, 173.not.

¹²⁰ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1027-1030, 1034-1035; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.33.

¹²¹ Ernoul'un kroniğinin 33.sayfasında Philip of Flanders'ın Sibylla'nın Guillaume de Montferrat evliliği öncesinde vardığını ve vardıktan sonra William'ın öldüğünü aktarır: bu kesinlikle yanlıştır. Ayrıca yine Ernoul Bauouin'in Sibylle ile evlenmekte özgür olmak için ilk karısından ayrıldığını da sözlerine ekler ama Sibylle William ile evliydi, Baudouin ise Lord of Caesaraea'nın dul eşi ile evliydi diye aktarır(*La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.47-48). Bu da yanlış, Baudouin 1175'te bu leydi ile evlenmişti. *Cartulaire Générale de l'Ordre des Hospitaliers de St.-Jean de Jérusalem (1100-1310)*, I, C.470; *Itinerarium Peregrinorum Et Gesta Regis Ricardi I (Chronicles and Memorials of the reign of Richard I)*, s.365.

¹²² Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1035.

¹²³ *Itinerarium Peregrinorum Et Gesta Regis Ricardi I (Chronicles and Memorials of the reign of Richard I)*, s.121.

hem Kudüs'ün hem Kıbrıs'ın seçkin bir kralı olan, oldukça yetenekli Amalric of Lusignan'ın seçimini açıklamak için bu yeterli bir gerekçe değildir¹²⁴. Oysa Ibelinler, Baudouin d'Ibelin'in kral olma planlarını bozmakla sorumlu tuttıkları Agnes ve Lusignanlardan nefret ediyorlardı. Ibelinlerin iddia dayanakları kanıtlanmamış olduğundan ve rivayetler Ernoul tarafından büyük ölçüde romantize edildiğinden, bu konu hakkında gerçeği saptamak zordur. Baudouin d'Ibelin nişanlıyken 1179 yılında, Selahaddin tarafından esir alındı ve o savaş esiri iken Sibylle kendisine mektup yazarak, serbest kaldığında evlenmeyi teklif etti. Baudouin bu dönemde dul olduğundan yeni bir evlilik anlaşması yapmakta serbesti ve 1177 olaylarının gösterdiği gibi Sibylle'in kollarına kendini bırakmaya can atıyordu. Bundan başka, Ernoul'un hikâyeye ekleyerek renklendirdiğine göre bir kral fidyesi gibi Selahaddin ondan iki yüz bin Bizans altını talep etti. Baudouin emniyet içinde serbest bırakılmıştı fakat fidyesini kendi ödemeye kalktığından harap haldeydi ve bu sebeple imparator Manuel'den yardım istemek için Konstantinopolis'e gitti. Baudouin'in baldızı ve imparator Manuel'in akrabası olan Maria Komnena bu görüşmelerin arkasındaydı ve muhtemelen Maria Komnena imparatoru Baudouin'in Kudüs kralı olma ihtimalinden haberdar etmişti. Haçlı Devletlerine karşı daima kuvvetli bir ilgisi olan imparator, muhtemelen geleceğin kralına uzun vadeli bir yatırım yaparak, hiç zorluk çıkartmadan fidyeyi iyi niyetle ödedi¹²⁵. Bu hikâyedeki beklenmedik olay Sibylle'in hapiste olan Baudouin'e mektup yazma düşüncesizliği idi. Belki de Baudouin Sibylle ile ilgili genel olarak bilinen bazı şeyleri önceden anladı ve hem Selahaddin'in talep ettiği fidyenin miktarını hem de Manuel'in bunu ödemeye hazır olduğunu kendisine açıkladı.

Ernoul'un şahitliğinin zayıflığı, tüm konuya kişisel yakınlıklarının samimiyetiyle yaklaşmış olmasından kaynaklanır yine de kralın kız kardeşinin ve vârisinin evliliği devletin bir meselesidir. Sibylle evleneceği kişiyi seçmekte özgür değildi: nihai karar kral ve danışmanlarına kalıyordu ve hiçbir kaynak Baudouin d'Ibelin ile prenses arasında bir evlilik sözleşmesi yapıldığını söylemiyordu. Baudouin'in adeta hayalleri yıkıldı fakat bu nedenlerden ötürü Ibelinler'in Courtenaylardan nefret etmekten başka yapabilecekleri bir şey yoktu. Kralın annesi ve dayısı Joscelin de Courtenay'ın üstünlüğü kraliyet ailesinin sadece Suriye'deki diğer üyeleri tarafından reddedildi. Kralın sağlık durumunun kötüleştiği biliniyordu ve 1180 yılı paskalyasında kuzenleri Trablus Kontu III. Raymond ve Antakya Prinkepsi III. Bohemond Sibylle için bir eş bulmak ve bu sayede geleceğin kralını seçmek niyetiyle krallığa geldiler. Kralın bir *coup d'état* (saray darbesi) ile karşı karşıya kaldığı muhtemeldir çünkü kral ayrıcalığını kullanan annesinin tavsiyesine göre hareket etti ve yakın zamanda Batıdan gelen, konnetablin kardeşi Guy de Lusignan ile Sibylle evlendirildi. Çağdaş kaynaklar bu evliliğin sarayda uygunsuz bir çabuklukla yapıldığı fikrindedirler ancak bu III. Raymond ve III. Bohemond tarafından, herhangi bir müdahale girişimini engellemek amacıyla boş yere alınmış bir önlemdir. Ertesi yıl Baudouin d'Ibelin, Konstantinopolis'ten geri döndüğünde Sibylle'i evlenmiş olarak buldu¹²⁶.

Ibelinler bu duruma çok sinirlendiler ancak eğer ki Sibylle Guy ile evlenmemiş olsaydı, zaten hâlihazırda yok olan Baudouin d'Ibelin'in yerine III. Raymond ve III. Bohemond'un prensesi başka bir kişi ile evlendirmeye zorlayacaklarını hiç düşünmemiş gibi görünüyorlar. Liderleri taht üzerindeki hak iddialarını kaybettiklerinden yakınıyordu ve dolaylı iktidar şanslarını mahkemede denediler; çünkü kral kendi küçük kız kardeşi ve Balian d'Ibelin'in üvey kızı olan Isabella ile ilgili evliliği için bir evlilik düzenlemesi yapmıştı. Isabella sadece sekiz yaşındaydı ve kanonik hukuka göre evlilik yaşının altındaydı. Ancak Ekim 1180'de Outre-

¹²⁴ *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.59.

¹²⁵ Ernoul, Manuel'in Baldwin'in fidyesini ödemeyi teklif etmesinin Maria Komnena'nın etkisi ile gerçekleştiğini vurgular (*pour l'amour de Balyan son frere*), s.58, Bkz; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.56-60.

¹²⁶ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1062-1063.

Jordan lordu Renaud de Chatillon'un üvey oğlu IV. Onfroi de Toron ile bir evlilik anlaşması yapıldı ve bu grup Courtenaylar ve Lusignanlara yakınlığı ile biliniyordu¹²⁷. Runciman bunu kralın nezdinde Ibelinler ve Courtenaylar¹²⁸ arasındaki hizipleşmeyi tatlıya bağlamayı amaçlayan iyi niyet gösterisi olarak görür ancak bu görüş tartışmalıdır, hatta aksine Ibelinler kralın ölümü halinde taht için varis olacak alternatif bir eş seçme haklarından bile mahrum kalmışlardır. Sibylle'in evliliği gibi bu evlilik de, neredeyse kesin bir şekilde Agnes de Courtenay'ın önderliğinde fayda sağlamak için hızlıca düzenlendi. Evlilik anlaşmasının şartları gereğince Onfroi büyük babasından¹²⁹ miras kalan Toron ve Chastel-neuf iktâlarını krala bıraktı ve IV. Baudouin o zaman yahut sonrasında bu toprakları annesine verdi¹³⁰. Kralın annesi elinde tuttuğu bu topraklarla hayatında ilk kez büyük toprak sahibi oldu. Willermus Tyrensis'in Agnes'i, 'Tanrı'dan nefret eden ve edepsiz para avcısı bir kadın' olarak gördüğünden ona aşırı derecede sert yaklaşır¹³¹.

Willermus Agnes'ten nefret etmek için bir sebebe sahipti; Patrik Amalric Ocak 1180'de öldüğünden Kutsal Kilise kanunları gereği bir selef seçilmesi için toplanıldı ve krala iki isim önerildi; Agnes, Willermus of Tyrensis'in yerine Kaysâriye Piskoposu Heraklius'u seçmesi için oğlunu ikna etti¹³². Tahmin edilebileceği gibi hem Ernoul hem Eracles, Heraclius'ın başarısını Agnes ile olmasına yorar. Fakat Eracles, bu olayın Amaury'in iktidarının başlarında kralın onu Agnes'in lütfuyla Kudüs başdiyakozu yaparak ilk büyük atamasını gerçekleştirdiğini söyler ama kral eski eşinin sevgilisine böyle resmi bir görevi ihsan etmekte elbette isteksiz olacağından bu rivayet biraz şüpheli gelmektedir¹³³. Kralın annesi olarak Agnes'in patrik seçiminde –öncesinde Melisende örneğinde olduğu gibi- sadece kilise himaye hakkını kullandığını düşünmek daha yerindedir ve bu da Willermus Tyrensis'nin onu sevmemesini destekleyen sebeptir.

Agnes şüphesiz oldukça zeki bir kadındı. Kralın ölümüyle güçsüz bir pozisyondan başladı ve 1180'e kadar kendi adaylarını yüksek rütbelere ve kilise görevlerine atayarak, kendini emniyete aldı; bunlar seneşal, konnetabl ve patriklikte ve ayrıca kralın her iki kız kardeşine de kendi belirlediği adaylarla evlilikler düzenledi. Bölgesel güç olan Agnes ve destekçileri harika bir şekilde hüküm sürdüler: Kral Kudüs, Akkâ ve Sur gibi büyük şehirleri elinde tutarken Sibylle ve Guy, Yafa ve Askalan şehirlerini, Agnes'in destekçisi Renaud de Chatillon Mâverâürdün (Outre-Jordan) lordluğunu, eşi Sidon lordluğunu ve Agnes de Toron ve Chastes-Neuf'u kendi elinde tutuyordu. Agnes'in rakipleri ona karşı harekete geçemedi; Trablus Kontu Raymond 1182 yılında kralı ziyaret etmek istediğinde, Agnes onun krallığa girmesine izin vermeyecek kadar kudretliydi¹³⁴.

Agnes'in IV. Baudouin üzerindeki etkisi kişisel olarak da oldukça fazlaydı, bu sebeple Agnes o zamanlarda bile fiilen taçsız kraliçeydi. Kralın sağlık durumu 1183 yazında kötüleşti ve kral Agnes'in hâkimiyetini tehdit etmediğinden Guy de Lusignan'ı naib olarak atadı; çünkü

¹²⁷ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 1068-1069.

¹²⁸ Steven Runciman, *A History of the Crusades*, Vol 2, s.424

¹²⁹ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1069.

¹³⁰ *The Travels Of Ibn Jubayr*, trans Ronald J. Broadhurst, Jonathan Cape, London 1952, s.316.

¹³¹ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1078.

¹³² Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1068. Yorum katmadan seçimleri rapor eder. Detay için bkz; *Estoire de Eracles Empereur et la Conquete de la Terre d'Outremer*, s.59-60; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.82-84.

¹³³ *Estoire de Eracles Empereur et la Conquete de la Terre d'Outremer*, s.59-60; *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.82. Heraklius, Kudüs başpiskoposu olarak ilk defa 1169 tarihli bir belgede adı geçer, Eugene de Rozière, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France*, C.167, s.301-305.

¹³⁴ Daha sonra yüksek mahkeme üyelerinin baskısı üzerine Raymond'un şehre girmesine izin verildi. Bkz; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1077-1079.

Sibylle Agnes'in tesiri altındaydı ve Guy yükselmesini Agnes'e borçluydu. 1183 sonbaharında tam olarak evlilik çağına gelen prenses Isabella, hem kanonik hem de yasal olarak Onfroi de Toron ile evlenmesi için Kerak'a gönderildi. Ancak bununla birlikte şenlik Selahaddin'in ordusu tarafından gölgelendi; düğün kahvaltısı devam ederken kale kuşatıldı¹³⁵. Bu arada IV. Baudouin'in naib olan Guy de Lusignan idaresi ile arası bozuktı ve Guy de Lusignan'ın Kerak'ı kurtarmak için ordu toplayıp gitmesini fırsat bilerek onu naiblikten azletti. Kral uzun süre yaşayamayacak kadar hasta olduğundan bu durum Agnes'in rakiplerinin beklediği bir fırsattı. Guy'un dışlanmasıyla, Agnes'in egemenliği için tek ciddi düşmanı Trablus kontu idi. Agnes büyük bir soğukkanlılıkla çoğunluk tarafından kabul edilen bir uzlaşma çözümüne öncülük etti. Kral başka bir naib atamadı ve hâkimiyeti doğrudan kendi eline aldı; bu da Agnes'in kişisel hâkimiyetini garantiledi. Fakat kral ayrıca da kendine bir vâris belirledi ve Guy de Lusignan'ı taht veraseti dışında tuttu. Bu durum Guy'a düşman olan baronların gönlünü aldı. Agnes, Sibylle ve Guillaume de Montferrat'tan olan bebek Baudouin'in vâris olarak önerilmesini destekledi. Agnes'in taht için bu talebi kusursuzdu çünkü o, kralın yeğeni ayrıca da Agnes'in torunuydu ve Baudouin eğer bekâr bir kral olursa da Agnes'in saraydaki pozisyonu önceden garantiye alınmış olacaktı. Bebek V. Baudouin beklendiği üzere taçlandı ve baronlarda ona bağlılıklarını sundular¹³⁶. Çocuğun üvey babası Guy de Lusignan'ı aşağılama eylemi ile İbelinlere yapılan uzlaştırıcı jest, sonuç olarak hiçbir şeye mal olmadı. Çocuk yüksek mahkemenin en uzun üyesi Balian de İbelin tarafından bir tören eşliğinde taçlandırıldı¹³⁷. Bunlar olduğu sırada kraliyet ordusu Moab bölgesindeki Kerak'a düğünü kurtarmak için ilerlemekteydi¹³⁸.

Agnes'in rakipleri Guy de Lusignan rezaletinden kolay olmayan bir fırsat yakalamayı başardılar. Cüzzamlı kral sağlık durumuna rağmen ömrünün son yıllarında idareyi eline aldı. İbelinler ise nüfuzlarından herhangi bir şey kaybetmediler çünkü ilk olarak Onfroi de Toron konusunda Isabella'yı ele geçirdiler, daha sonra da prensesin annesi Maria Komnena'yı ziyaret etmelerine bile müsaade etmediler¹³⁹. Agnes Kral'ın Guy'a karşı izlediği siyasete engel olamıyordu. Kral patriğinde yardımıyla Sibylle'den evliliğini sonlandırmasını istedi fakat Guy ve Sibylle kendilerini Askalan'a kapatarak bu karara karşı çıktılar, hatta kral geri gelmelerini emrettiğinde bile buradan ayrılmayı reddettiler. Evlilikleriyle ilgili kovuşturma durumları duyulmadığı için gruplar konunun yok sayılması konusunda anlaştılar¹⁴⁰. Bu olaylar 1184 yılının ilk aylarında meydana geldi. Kontes Agnes hala hayatta olmasına rağmen araya giremedi. Gırnata yönetiminin magribi kâtibi İbn-i Cübeyr aynı yılın eylül ayında Toron yakınlarından geçtiğinde Müslümanların bu dönemde Hristiyanlar hakkında yüksek bir hoşgörüyü sahip olduklarını belirtir. Toron 'Akka lordu olarak bilinen domuzun annesi kraliçe denen domuza aitti-Allah onları kahretsin.'¹⁴¹.

IV. Baudouin 1184'te öldüğünde ve V. Baudouin'in Agnes'in düşmanı Trablus Kontu Raymond'un nâibliğinde iktidara geldiğinde kendisinin hala hayatta olup olmadığı bilinmiyor. Eğer ki Agnes hayatta olsaydı; azalmış olmasına rağmen nüfuzu bitmiş olamazdı çünkü Agnes'in kardeşi Joscelin genç kralın şahsi korumasıydı. Agnes'in ölümü 1186 yazı

¹³⁵La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier, s.103; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1124-1125.

¹³⁶ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1127-1128.

¹³⁷ Chronique de Terre Sainte, *Les Gestes des Chiprois*, Recueil des Historiens des Croisades,,Documents Arméniens, Vol 2, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres , Paris 1906, s.658, Yanlış olan bu olay 1181 yılında.

¹³⁸Kerak'ın Guy de Lusignan'ın ifadesi ile rahatlamasını varsaymak için nedenlerimi başka bir yerde yayımlamayı öneriyorum. Bu durum üstü kapalı olarak Willermus Tyrensis kaynağının içinde, Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s.1124-1130.

¹³⁹Etoire de Eracles Empereur et la Conquete de la Terre d'Outremer, s. 152.

¹⁴⁰ Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, s. 1133.

¹⁴¹The Travels Of Ibn Jubayr, s.136.

sonlarından önce olmuş olmalı; çünkü kendisinin o sırada yükselen taht krizinde herhangi bir rol almadığı görülüyor. 21 Ekimde kral Guy, Kont Joscelin tarafından çocuk kralın tek erkek vâsisi olarak tanındı ve Guy'un konumunu iyileştirecek önlemlerde memnun edici şekilde alındı¹⁴². Agnes pek çok yönden kraliçe Melisende'ye layık bir gelindi. O, kayınvalidesinin dindarlığından yoksun gibi gözüküyordu fakat siyasî iktidar konusunda aynı hırsı taşıyordu ve Agnes Melisende hariç krallığın ilk dönem tarihinde diğer kadınlardan çok daha fazla bir nüfuza sahipti. Agnes kötü anlatıldığı için şanssızdır; tüm çağdaş kaynaklar ona düşmandır fakat bu kaynaklar tarafsız değildir ve onun Ibelinler ve Sur piskoposu üzerindeki etkisinin yıkıcı olmadığı gelecek kuşaklar için tartışmaya açıktır.

V. Baudouin'in taç giyme töreninde krallıktaki gerginliğin çözümüne ilişkin hiçbir umut yoktu ama genç kralın 1186 yazı sonlarında ölmesiyle olaylar duruldu. Sadece Trablus Kontu Raymond'un naibliğine izin verilmişti ve görünüşe göre V. Baudouin öldüğünde iki kız kardeşin taht iddiaları arasında hakemlik eden küçük çaplı batılı bir yönetici gibiydi¹⁴³. V. Baudouin ölünce Raymond kralın yerine geçecek kişiyi kararlaştırmak amacıyla yüksek mahkemeyi Nablus'ta topladı bu esnada Joscelin de Courtenay ölmüş kralın koruması olarak Kudüs'te defin için hazırlıklar yapmaktaydı. Guy ve Sibylle bir garnizon görevlendirdikleri şehre güçlü bir ordu eşliğinde gelerek cenaze merasimine katıldılar. Hızlı olmaları gerektiğini çok iyi bilen Sibylle destekçilerinin büyük bir kısmının yardımıyla ve çoğunluğu Agnes de Courtenay'nın eski destekçileriyle, bol uzun bir giysi giyerek Nablus'taki yüksek mahkemeye ilerledi ve kraliçe olarak taçlandı. Burada iki noktayı vurgulamak gerekir: ilk olarak Renaud de Chatillon Sibylle'in *'liplusapareissanz et liplusdreisheirsdouroisume'* olduğunu onaylayarak popüler bir destek kazandı; ikinci olarak patrik yalnızca Sibylle'i taçlandırdı ve o tacı Guy'a sundu. Geçmişte Melisende örneğinde olduğu gibi kral Amaury'nin kızı olarak Sibylle'in taht üzerindeki hakkında ve aynı şekilde Guy'un törenden sonra tacı evlilik vasıtasıyla elde ettiğine dair de hiçbir şüphe yoktur¹⁴⁴.

Onfroi de Toron ve prenses Isabella şimdilerde Nablus'taydılar ve Sibylle ile Guy'un taçlandırıldığı haberi orada yüksek mahkemeye ulaşınca, baronlar Onfroi ve Isabella'yı da taçlandırarak onlara muhalefet etmek istediler. Onfroi Kudüs'e giderek bu planı bozdu ve Sibylle'e sadakat yemini etti. O, Ibelinleri hiç sevmiyordu ve tartışmaya açık olsa da Onfroi iç savaş çıkmasını, anne ve üvey babasına karşı savaşmayı hiç istemiyordu; her iki sebepten dolayı da Guy'u destekledi. Alternatif adaylarından yoksun kalan Nablus'taki baronların çoğu Sibylle ve Guy'a itaatlerini sundular¹⁴⁵. Ancak Maria Komnena kızını kraliçe olma şansından mahrum bırakan damadını asla affetmedi çünkü bu şans sayesinde Maria kendi pozisyonunu kuvvetlendirip, tahtı yeniden ele geçirebilecekti¹⁴⁶.

Sibylle kocasına otoritesinin bariz bir şekilde kendinden geldiğini gösterdiği için, kendi gücünü kullandığı huzurlu zamanlar yaşadı. Aslında Sibylle iktidarın ilk birkaç ayında Guy ile biraz müşterek hareket ediyordu¹⁴⁷. Fakat taçlanmalarının birinci yılı içerisinde Selahaddin'in Kudüs'ü fethi Guy ve Sibylle'in ortak yönetiminin sonunu hızlıca getirdi. Guy, Hittîn Savaşında esir alındığında Sibylle Kudüs'teydi ve üvey annesi Maria Komnena ile beraberdi. Her iki hanımefendiye de Selahaddin tarafından çok nazik davranıldı: Sibylle'in Nablus'ta tutuklu olan

¹⁴² Ernst Gottfried Wilhelm Strehlke, *Tabulae Ordinis Tueutonici*, C.32, s.20.

¹⁴³ *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.116-117; *Estoire de Eracles Empereur et la Conqueste de la Terre d'Outremer*, s. 6-7.

¹⁴⁴ *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.130-134; *Estoire de Eracles Empereur et la Conqueste de la Terre d'Outremer*, s. 26-29.

¹⁴⁵ *Estoire de Eracles Empereur et la Conqueste de la Terre d'Outremer*, s. 30-33; *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s. 134-139

¹⁴⁶ *Estoire de Eracles Empereur et la Conqueste de la Terre d'Outremer*, s. 152.

¹⁴⁷ Ernst Gottfried Wilhelm Strehlke, *Tabulae Ordinis Tueutonici*, C.20-21, s.18-19.

eşinin yanına gitmesine izin verildi¹⁴⁸. Selahaddin, Maria Komnena ve çocuklarına da, eşinin güvenli bir şekilde Kudüs'e gitmesine kendisine karşı savaşmayacağı sözüne karşılık izin veren, ancak yeminini bozan Balian de Ibelin'e rağmen, Trablusşam'a gitmelerine müsaade etti¹⁴⁹. Kudüs'ün düşmesinden sonra Guy Şam'a götürüldü ama Sibylle'in Trablusşam'da kraliçe Maria ile bir araya gelmesine izin verildi.

Sibylle 1188'de Guy serbest bırakılana kadar Trablusşam'da kaldı¹⁵⁰. Kudüs Krallığında, Hristiyanların elinde sadece Sûr şehri kalmıştı; ancak 1189 yılında Guy ve Sibylle buraya ilerleyince, şehrin savunma sorumluluğunu üzerine alan Conrad de Montferrat çiftin şehre girmesine müsaade etmedi. Onlar şehrin surları dışında birkaç hafta harcadıktan sonra Guy III. Haçlı Seferi'nin Suriye'ye yeni gelen öncü birliklerine Akkâ kuşatması için liderlik etti¹⁵¹. Burada kendisiyle beraber olanlar arasında Onfroi de Toron, prenses Isabella, Balian d'Ibelin ile Maria Komnena da vardı. Ortak bir felaketle yüz yüze geldikten sonra, geçmişteki ihtilaflar tarihe karışmış gibi görünüyordu. Bu birleşmenin aldatıcı olduğu, Sibylle'in Akka'daki kampta 25 Temmuz 1190'da iki kızı Alice ve Maria ile bir salgın sonucunda ölmesiyle ortaya çıktı¹⁵².

Guy'un düşmanları ve Hittin yenilgisinden dolayı onu suçlayanlar tacı evlilik yoluyla elde ettiğini ve eşinin ölmesiyle krallığının son bulduğu iddiasını ortaya attılar. Taht için tek aday prenses Isabella idi; ancak prensesin eşi Onfroi de Toron, Guy'un karşısına kral olarak çıkma konusunda isteksizdi. Sur savunmasının kahramanı Conrad de Montferrat kral olmak isteyen hırslı bir adamdı ve Maria Komnena'yı kendiyile ittifak yapmaya hazır buldu. Maria ilk olarak Pisa piskoposunu görevden aldı. Papalık legatı ve Beuvais piskoposu, evlilik sözleşmesi yapıldığında Isabella yalnızca sekiz yaşında olduğundan ve evliliğe IV. Baudouin'in zoruyla rıza gösterdiği bahanesiyle bu evliliği geçersiz saydı. Isabella'nın mutlu bir evliliği vardı ve eşinden ayrılmak istemiyordu. Gözü korkutulan Isabella, annesinin güçlü iradesi karşısında durumu kabul etti. Legat evliliği iptal etti, Isabella taçlandırıldı ve Onfroi'nın Toron ve Chasteneuf'taki iktâları hemen kraliyet topraklarına geri bağlandı, (hukuki bir metne göre bu topraklar düşman topraklarına sınır olduğu için) sonrasında Isabella Conrad ile evlendi¹⁵³. Maria Komnena, kızının kraliçe olduğunu görmek için 8 yıl boyunca beklemek zorunda kaldı ama nihayetinde sabrının karşılığını aldı. Evliliğin iptali hususunda sergilediği davranışlara göre Maria'nın rakipleri gözünde acımasız ve entrikacı bir kadın olmasının aslında haklılık payı vardır¹⁵⁴.

Maria, Balian d'Ibelin'e dört çocuk doğurdu: John Beyrut lordu oldu, Philippe d'Ibelin daha sonra Kıbrıs baillisi oldu; Margaret peş peşe Hugue de Tiberias ve Kaysâriye hâkimi III. Gautier ile evlendi ve Helvis, ironik olarak kraliçenin eski rakibi Agnes de Courtenay'ın eski eşi Renaud de Sidon ile evlendi. Balian yaklaşık 1194'te öldükten¹⁵⁵ sonra Maria bir daha evlenmedi. O,

¹⁴⁸*Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s. 185

¹⁴⁹*Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.186-187, *Estoire de Eracles Empereur et la Conqueste de la Terre d'Outremer*, s. 68-71.

¹⁵⁰*Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.252; *Estoire de Eracles Empereur et la Conqueste de la Terre d'Outremer*, s. 120-121.

¹⁵¹*Estoire de Eracles Empereur et la Conqueste de la Terre d'Outremer*, s. 123-125; *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.256-257.

¹⁵² Siyblla, Guy'a dört kız çocuğu doğurmuştu. Bu çocukların hepsinin aynı anda mı yoksa anne ve ikisinin mi aynı öldüğü tam olarak kesin değildir. *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.267; Eracles farklı kaynak okumaları için *Estoire de Eracles Empereur et la Conqueste de la Terre d'Outremer*, s. 151, 154.

¹⁵³*Estoire de Eracles Empereur et la Conqueste de la Terre d'Outremer*, s. 151-154; *Itinerarium Peregrinorum Et Gesta Regis Ricardi I (Chronicles and Memorials of the reign of Richard I)*, s.119-122; Ernoul, Maria'nın katıldığından bahsetmez, bkz; *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, s.267-268.

¹⁵⁴ Yukarıdaki 115. nota bkz.

¹⁵⁵ O, son olarak 1194 yılının belgesinde bahsedilir, *Cartulaire Générale de l'Ordre des Hospitaliers de St.-Jean de Jérusalem (1100-1310)*,1, C.954.

ailesiyle ilgilenip, yönlendirmede aktif bir rol oynadı. 1208’de torunu Alice’in Kıbrıs Kralı I. Hugue ile evlenmesine yardım etti¹⁵⁶. Görünüşe göre Maria 1217 yazında öldü çünkü aynı yılın ekim ayında Kıbrıs kralı I. Hugue, Maria’nın oğlu Philippe d’Ibelin’in Nicosia katedralinde topluluk önünde annesinin ruhunun, *inlitterecordationis*, inzivaya çekildiğinden bahsettiğini doğrulamaktadır¹⁵⁷. Maria, torunun kızı II. Isabella’nın Kudüs kraliçesi olduğunu görece kadar uzun yaşadı ve 13. Yüzyılda Kudüs’ün ve Kıbrıs’ın tüm kralları, her iki devletteki asillerin büyük çoğunluğu onun soyundan gelmekteydi¹⁵⁸. Ölümüne kadar Maria ilk dönem Kudüs Krallığının hayatta kalan tek tanığıydı. O devlet yıkılmadan önce, yirmi yıl boyunca devlet içinde merkezi bir pozisyon ele geçirdi. Belki de Maria’nın oğlunun Beyrut’un eski lordu unvanı, uzun ömürlü annesinin tecrübeleriyle ilk dönem krallığının hukuk ve gelenek yapısı hakkındaki bilgileri sayesinde kazanılmış bir unvandı.

Maria Komnena büyük bir uyuma ve dikkate değer güçte adaptasyona sahipti. O, krallık güçlü Bizans İmparatorluğu’nun müttefikliğine ihtiyaç duyduğu için Kudüs kraliçesi oldu. 1180 yılında Bizans’ın bir dünya gücü olmaktan çıkmasının sonrasını ve IV. Haçlı Seferi’nin ortaya çıkardığı hemen hemen tüm sonuçları ölmeden önce gördü. Kudüs Krallığı, Akkâ Krallığı olarak küçüldü ama Maria’nın gücü bu olumsuz şartlar altında bile azalmaktan ziyade arttı. Agnes de Courtenay ve kraliçe Melisende gibi Maria Komnena da, iktidarda merkezi bir güce sahipti. Maria iç olaylarla daha yakından ilgili olduğundan, iktidarın dış meselelerine daha az alaka gösteriyordu ve sonuç olarak Maria’nın hedefine ulaşma yöntemleri daha dolambaçlı idi.

İlk dönem krallığının sekiz kraliçesinin tamamı devletin gelişimi üzerinde ciddi etkiye sahiptirler. Hatta bu durum Theodora gibi apolitik olanlar için bile geçerlidir çünkü Theodora finansal açıdan sıkıntıda olan devleti çeyizi ile güçlendirdi ve Nureddin tehdidini kontrol altında tutan sahte Bizans müttefikliğini kişisel bağlarıyla kuvvetlendirdi. Sonraki araştırmalar kadınların diğer sosyal seviyelere göre erkek egemen feodal devletlerde daha eşit derecede etkili olduğunu muhtemelen¹⁵⁹ gösterecektir.

¹⁵⁶ Alice, Maria’nın en büyük çocuğu kraliçe Isabella’nın kızıydı ve o kont Henry de Troyes ile evliliğinden olmaydı. George Hill, *A History of Cyprus*, 4 Vols, Cambridge University Press, Cambridge 1940-1952, Vol.2, s.75.

¹⁵⁷ Le de Mas Latrie, *Histoire de l’île de Chypre sous le règne des princes de la Maison de Lusignan*, 3 Vols, A L’Imprimerie Imperiale, Paris 1852-61, Vol.3, s.608-609.

¹⁵⁸ Runciman’ın 3.cildinin sonunda yer alan soy ağacına bkz.

KAYNAKÇA

- ALBERTUS AQUENSIS, *Liber Christianae Expeditionis pro ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, Vol. IV, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1879, s. 265–713.
- ORDERIC VITALIS, *Historia Ecclesiastica*, ed. Auguste Le Prévost, Leopold Delisle, 5 Vols, Société de l'Histoire de France, Paris 1838-1855.
- BUCHTAL, Hugo, *Miniature Painting in the Latin Kingdom of Jerusalem with liturgical and paleographic chapters by Francis Wormald*, Oxford University Press, New York 1957.
- Cartulaire Générale de l'Ordre des Hospitaliers de St.-Jean de Jérusalem (1100-1310)*, ed. Joseph Delaville Le Roulx, 4 Vols, Daupley-Gouverneur, Paris 1894-1906.
- CHALANDON, Ferdinand, “Un diplôme inédit d'Amaury Ier roi de Jérusalem en faveur de l'Abbaye du Temple-Notre-Seigneur (Acre, 6-11 Avril 1166)”, *Revue de l'Orient Latin*, Vol.8, 1900-1901, s. 311-317.
- CHALANDON, Ferdinand, *Les Comnènes. Études sur l'empire byzantin au XIe et XIIe siècle. I. Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène (1081-1118). II. Jean II Comnène (1118-1143) et Manuel Ier Comnène (1143-1180)*, Picard, Paris 1912.
- CHONIATES, Nicetas, *Historia, De Manuele Comneno*, ed.Immanuelis Bekkeri, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Impensis Ed. Weberi, Bonn 1835.
- Chronicles of the Reign of Stephen, Henry II and Richard I*, 4 Vols. , *The Chronicle of Robert of Torigni*, ed. Richard Howlett, RS (Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores Series) 82, Longman Pub., London 1889, Vol.4.
- Chronique de Michel le Syrien- Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199)*, ed. with French trans. Jean-Baptiste Chabot, I-IV, Ernest Leroux, Paris 1899-1924
- Chronique de Terre Sainte, *Les Gestes des Chiprois*, Recueil des Historiens des Croisades,,Documents Arméniens, Vol 2, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres , Paris 1906, s.653-872.
- CINNAMUS, John, Ioannis Cinnami *Epitome Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis Gestarum*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Vol.23, Weber, Bonn 1836.
- COLLENBERG, W. H. Rüd, *The Rupenides, Hethumides and Lusignans. The Structure the Armeno-Cilician Dynasties*, Calouste Gulbenkian Foundation Armenian Library, Paris 1963.
- DE ROZIÈRE, Eugene, *Cartulaire de l'Église du Saint-Sépulchre de Jérusalem Collection des documents inédits sur l'histoire de France*, A L'Imprimerie Nationale, Paris 1849.
- DELABORDE, Henri François, “Chartes de la Terre Sainte provenant de l'abbaye de Josaphat”, *Bibliothèque des Écoles Françaises d' Athènes et de Rome*, S. 20,Paris 1880.
- DIEHL, Charles, *Figures Byzantines (Les Romanesques Aventures d'Andronic Comnène)*, Librairie Armand Colin, Paris 1918.
- Documenti sulle relazioni delle città toscane coll'Oriente cristiano e coi Turchi fino all'anno 1531*, ed. Guiseppe Müller, *Documenti Degli Archivi Toscani* 3, Florence 1879, Vol.5.
- DU CANGE, Charles du Fresne, *Les Familles d'Outremer*, ed. E. G. Rey, Imprimerie Imperiale, Paris 1869.
- Etoire de Eracles Empereur et la Conquête de la Terre d'Outremer*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, Vol. II, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1859.
- Franciscanum No.12*, Fransiscan Press, Jérusalem 1957.
- FULCHERI CARNOTENSIS (FULCHER OF CHARTRES), *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, ed Heinrich Hagenmeyer Hagenmeyer, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg 1913.
- FULCHERIUS CARNOTENSIS, *Historia Iherosolymitana Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, Vol. III, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1879, s.311-485.

- GREGORY THE PRIEST, *Continuation of the Chronicle of Matthew of Edessa*, Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens, Vol. I, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1869, s.152-201.
- GUIBERTUS NOGENT, *Gesta Dei per Francos*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, Vol. IV, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1879, s.113-264.
- HAMILTON, Bernard, "Rebuilding Zion: The Holy Places of Jérusalem in the twelfth century", *Studies in Church History*, Vol.14, 1977, s.105-116.
- HILL, George, *A History of Cyprus*, 4 Vols, Cambridge University Press, Cambridge 1940-1952.
- Itinerarium Peregrinorum Et Gesta Regis Ricardi I (Chronicles and Memorials of the reign of Richard I)*, ed. William Stubbs, , 1, RS (Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores) 38, Longman, Green, Longman, Roberts, and Green, London 1864.
- KOHLER, Charles, "Chartes de l'abbaye de Notre-Dame de la Vallée de Josaphat en Terre Sainte (1108-1291) Analyse et extraits", *Revue de l'Orient Latin*, Vol.7, Paris 1899, s.108-122.
- La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, ed. L. de Mas Latrie, Mme Veuve Jules Renouard, Paris 1871.
- LATRIE, Le de Mas, *Histoire de l'île de Chypre sous le règne des princes de la Maison de Lusignan*, 3 Vols, A L'Imprimerie Imperiale, Paris 1852-61.
- LE ROULX, Joseph Delaville, *Les Archives, Le Bibliothèque Et Le Trésor De l'Ordre De Saint-Jean De Jérusalem A Malte*, Bibliotheque Ecoles Francaises D'Athenes et de Rome (BEFAR) 32 Ernest Thorin, Paris 1883, C.53.
- MARSY, Arthur, "Fragment d'un cartulaire de l'Ordre de St.-Lazare en Terre Sainte", *Archives de l'Orient Latin*, 2 Vols, Imprimerie de L'institut Royal des Sourds-Muets, Paris 1884.
- MATTHEW OF EDESSA, *Extraits de la Chronique de Matthieu d'Edesse*, Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens, Vol. I, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1869, s.4-150.
- MAYER, Hans Eberhard, "Sankt Samuel Auf Dem Freudenberge Und Sein Besitz Nach Einem Unbekannten Diplom König Balduins V, *Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken Band (QFIAB)* Vol.44, 1964, s.35-71.
- MAYER, Hans Eberhard, "Studies in the History of Queen Melisende of Jarusalem", *Dumbarton Oaks Papers (DOP)*, Vol. 26, 1972, ss.93-183.
- MORGAN, Margaret Ruth, *The Chronicle of Ernoul and the Continuations of William of Tyre (Oxford Historical Monographs)*, Oxford University Press, New York 1973.
- NICHOLSON, Robert Lawrance, *Joscelyn III and the Fall of Crusader States (1134-1199)*, Brill, Leiden 1973.
- NORWICH, John Julius, *The Normans in the South 1016-1130*, Harlow:Longman Pub., London 1967.
- PAULI, Sebastiano, *Codice Diplomatico Del Sacro Militare Ordine Gerosolimitano Oggi di Malta*, 2 Vols, Lucca 1733-1737.
- RILEY-SMITH, Jonathan, "The Templars and the Castle of Tortosa in Syria: an unknown document concerning the acquisition of the fortress", *English Historical Review*, Vol. 84, 1969, s. 278-288.
- RUNCIMAN, Steven, *A History of the Crusades*, 3 Vols, Cambridge University Press, Cambridge 1951-1954.
- SALLER, Sylvester. J., *Excavations at Bethany (1949-1953) Publications of the Studium Biblicum*
- STREHLKE, Ernst Gottfried Wilhelm, *Tabulae Ordinis Tueutonici*, Apud Weidmannos, Berlin 1869, Vol.3.
- The Autobiography of Ousâma (1095-1188)*, trans. G. R. Potter, George Routledge Pub., London 1929.
- The Travels Of Ibn Jubayr*, trans Ronald J. Broadhurst, Jonathan Cape, London 1952.
- WILLERMUS TYRENSIS, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, Vol. I, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris 1866.